

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Fundamentálie čínské fytoterapie – komparativní analýza
čínských bylinných směsí**

Fundamentals of Chinese Phytotherapy – Comparative Analysis of
Chinese Herbal Formulas

OLOMOUC 2022, Natálie Kubičínová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Kateřina Šamajová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

Olomouc,

.....

Podpis

Anotace

Jméno a příjmení autora: Natálie Kubičínová

Název katedry a fakulty: Katedra asijských studií, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Fundamentálie čínské fytoterapie – komparativní analýza čínských bylinných směsí

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Kateřina Šamajová

Rozsah práce: 118 643 znaků včetně mezer

Počet stran: 71

Počet použitých zdrojů: 32

Počet příloh: 1

Klíčová slova: *Bencao*, čínská medicína, čínská fytoterapie, Čína, alternativní medicína

Tato práce s názvem „Fundamentálie čínské fytoterapie – komparativní analýza čínských bylinných směsí“ má za cíl popsat teoretické a filozofické základy čínské medicíny, stručnou historii *Bencao*, vybraná díla bylinných směsí a obecné principy čínské fytoterapie. Navazující praktická část zahrnuje komparaci průřezu čínských bylinných směsí několika dostupných značek.

Veškeré informace obsaženy v teoretické části jsou čerpány z primárních, sekundárních zdrojů nebo z internetu. Slouží jako úvod do problematiky čínské fytoterapie a bylinných receptů, které jsou předmětem praktické části. Ta sestává z analýzy a srovnání bylinných preparátů vybraných značek nabízející produkty čínské medicíny na internetu. Pro analýzu byla jako normativní zdroj použita anglická verze *Čínského lékopisu* (2015), čínská verze *Čínského lékopisu* (2020) a volně dostupné informace na webových stránkách výrobců a distributorů. Cílem bylo zjistit míru autenticity vybraných receptur, a zda se v určitých aspektech navzájem odlišují či nikoliv. Výzkum proběhl v rámci několika úrovní – shodnost ingrediencí, formy zpracování a přesnost jazykové stránky. Závěrem vyplynulo, že nejpřesnější směsí po všech hodnocených stránkách vyrábí firma Medboom. Kromě toho byla zhodnocena relevance lékopisů, která se u anglické verze ukázala jako ne příliš vysoká.

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní Mgr. Kateřině Šamajové za cenné rady, trpělivost a čas, který věnovala vedení této práce. Zároveň bych chtěla poděkovat svým přátelům a rodině za hodnotné podněty, rady a celkovou podporu v tomto náročném období.

Obsah

Anotace	3
Obsah	5
Seznam tabulek, grafů, obrázků a příloh	7
Ediční poznámka.....	8
Úvod	9
1 Čínská medicína	11
1.1 Filozofické principy v kontextu čínské medicíny	12
1.1.1 Yin Yang.....	12
1.1.2 Wu Xing.....	13
1.1.3 Zang Fu	15
1.1.4 Tělní substance	17
1.2 Fundamentálie čínské medicíny	19
2 Historie <i>Bencao</i>	20
2.1 <i>Bencao</i> hlavního proudu	21
2.1.1 Shen Nong Ben Cao Jing	21
2.1.2 Ben Cao Jing Ji Zhu.....	22
2.1.3 Xin Xiu Ben Cao.....	23
2.1.4 Zheng Lei Ben Cao	24
2.1.5 Ben Cao Gang Mu	25
2.2 Specifika žánru <i>Bencao</i> a historický kontext	28
3 Úvod do čínské fytoterapie	29
3.1 Vybraná významná díla čínské fytoterapie	29
3.2 Povaha neboli čtyři qi.....	33
3.3 Pět chutí.....	33
3.3.1 Kyselá chuť	34
3.3.2 Hořká chuť	34
3.3.3 Sladká chuť	35
3.3.4 Ostrá chuť	35
3.3.5 Slaná chuť	35
3.3.6 Fádni chuť	36
3.4 Směr pohybu účinku	36

3.5	Tropismus.....	36
3.6	Metody zpracování bylin.....	37
3.7	Forma zpracování bylin.....	38
3.8	Hierarchizace bylin v čínských směsích	40
3.9	Syntéza děl bylinných předpisů a <i>Bencao</i>	42
4	PRAKTICKÁ ČÁST	42
4.1	Cíl výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy	42
4.2	Metodika výzkumu.....	43
4.2.1	Směsi regulující krev, krevní oběh	45
4.2.2	Harmonizující směsi	49
4.2.3	Tonizující směsi.....	53
4.3	Shrnutí praktické části.....	58
	Závěr	61
	Resumé.....	63
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	64
	Přílohy.....	67

Seznam tabulek, grafů, obrázků a příloh

Tabulky

Tab. 1 Tabulka znázorňující systém pěti prvků I.....	14
Tab. 2 Tabulka znázorňující systém pěti prvků II.....	15
Tab. 3 Významná díla čínských bylinných směsí.....	30
Tab. 4 Metody úpravy bylin probíhající za tepla	38
Tab. 5 Xue Fu Zhu Yu Wan, Yi Lin Gai Cuo (医林改错) (Bensky 2015, s. 564).....	45
Tab. 6 Gui Zhi Fu Ling Wan, Jin Gui Yao Lue (金匱要略) (Chen a Chen 2009, s. 528)	47
Tab. 7 Xiao Yao Wan, Tai Ping Hui Min He Ji Ju Fang (太平惠民和剂局方) (Bensky 2015, s. 120).....	49
Tab. 8 Xiao Chai Hu Pian, Shang Han Lun (伤寒论) (Chen a Chen 2009, s. 206).....	51
Tab. 9 Bai He Gu Jin Wan, Yi Fang Ji Jie (医方集解) (Chen a Chen 2009, s. 1036)...	53
Tab. 10 Bu Zhong Yi Qi Wan, Pi Wei Lun (脾胃论) (Chen a Chen 2009, s. 542).....	55

Obrázky

Obr. 1 Ilustrace pelyňku.....	27
Obr. 2 Úryvek z Ben Cao Gang Mu.....	27

Přílohy

Příloha č. 1 REJSTŘÍK ČÍNSKÝCH POJMŮ	67
---	----

Ediční poznámka

Veškeré čínské názvy a jména použité v této práci jsou zapsány ve zjednodušených znacích. Pro přepis těchto jmen a názvů byl použit *pinyin* neboli standardizovaná fonetická transkripce. Některé čínské výrazy se v textu objevují opakovaně, avšak znaky jsou uvedeny pouze u prvního výskytu. Názvy děl, binominální nomenklatura a termíny v *pinyinu* jsou zapisovány kurzívou. Citace, které uvádí čínské názvy ve standardní české transkripci, byly přepsány do *pinyinu*, aby byl zachován jednotný přepis v rámci celého textu práce. Obsahem jsou rovněž latinské názvy rostlin a jiných surovin, které jsou v rámci čínské medicíny standardně užívány. Všechny anglické a čínské citace jsou přeloženy autorem práce. Uvedené knihy a texty jsou datovány v rámci dynastických období. Názvy děl obsahující pojem *Bencao* jsou zapisovány jako dvě slabiky, tj. Ben Cao, zatímco žánr jako takový je označován jedním slovem, tj. *Bencao*.

Úvod

Čínská fytoterapie je jedním ze základních pilířů léčby čínské medicíny. Jedná se o tradici s kořeny sahajícími až do dynastie Zhou (周), kde vznikaly první významná díla jako například Kniha proměn či Kniha písní. Svým obsahem se již v této době dotýkaly tématu léčby pomocí bylin (Gu 2017, s. 1). Studium fytoterapie by se dalo svou náročností a komplexností přirovnat ke studiu cizích jazyků. Nejprve je nutné obsáhnout nezbytnou slovní zásobu. K tomuto nám v kontextu čínské fytoterapie slouží knihy žánru *Bencao*, které představují jednotlivé byliny, jejich účinky a povahu. Abychom tyto znalosti mohli dále implementovat do praxe a vytvářet smysluplné věty, musíme znát lexikální složku a syntax jazyka. V tomto ohledu nás vzdělávají díla zaměřující se na popis jednotlivých bylinných receptů a mechanismů jejich účinku. Stejně tak jako slovní projev nejsou pouze holá slova bez kontextu, tak také čínská fytoterapie zřídka užívá byliny pouze v rámci monoterapie¹.

V posledních letech se tento léčebný systém rozšířil do celého světa a rok co rok jeho popularita narůstá. Lidé čínskou medicínu potažmo čínskou fytoterapii vyhledávají zejména pro prevenci nebo jako doplněk ke klasické léčbě západní medicínou. S narůstající popularitou roste rovněž zájem o pochopení základní principů a filozofie čínské medicíny či rozdílností týkajících se zdravého životního stylu.

Motivací pro tento výzkum je další studium čínské medicíny, kterým se autorka sama dlouhodobě zabývá. Teoretická část práce je rozdělena do tří segmentů. Postupně představuje teoretické a filozofické základy čínské medicíny, stručnou historii žánru *Bencao* a principy čínské fytoterapie včetně vybraných děl o bylinných směsích. Veškeré informace obsažené v této části byly čerpány z primárních, sekundárních a internetových zdrojů. Praktická část sestává z analýzy a následného srovnání preparátů vybraných značek nabízející produkty čínské medicíny na internetu. Pro analýzu byla jako normativní zdroj použita anglická verze *Čínského lékopisu* (2015), čínská verze *Čínského lékopisu* (2020) a volně dostupné informace na webových stránkách výrobců a distributorů porovnávaných produktů. Cílem práce bylo zjistit míru autenticity vybraných receptur, a zda se v určitých aspektech navzájem odlišují či nikoliv. Jako další byla zhodnocena relevance a spolehlivost *Čínského lékopisu* jako normativního zdroje. Předpokladem je, že se během analýzy budou vyskytovat odchylky napříč všemi

¹ Jedná se o formu léčby, při které se užívá pouze jeden typ léku.

úrovněmi srovnávání – ingredience, forma a jazyková stránka. U *Čínského lékopisu* se předpokládá bezchybnost a dobrá relevance.

1 Čínská medicína

Čínská medicína je známá pro celostní přístup k lidskému zdraví. Vnímá jej jako stav vnitřní rovnováhy a harmonie, kdy jakékoliv dlouhodobé vychýlení z tohoto pomyslného středu předznamenává nemoc. Práce terapeuta ideálně spočívá v úpravě životního stylu klienta ještě před tím, než se nemoc projeví na fyzickém těle. V momentě, kdy se nemoc již plně rozvine, terapeut svou pozornost zaměřuje na příznaky, podle kterých je schopen určit tzv. obraz nerovnováhy². Na základě svého zjištění dále klientovi navrhne léčbu, která dovede obnovit narušenou rovnováhu a harmonii v těle (Cheung 2021, s. 117).

V dnešní době nám zejména západní medicína nabízí moderní řešení a postupy, které usilují o zlepšení lidského zdraví. Současný svět tíhne ke vědě založené na důkazech, studiích a výzkumům. Kvůli této praxi došla moderní medicína do stádia, kdy se diferencuje ve všemožné specializace a zaměření, které pomalu opomíjejí člověka jako celistvou bytost. Svou pozornost zaměřuje směrem symptomatické léčby a neklade tak silný důraz na zdravý životní styl, který je často tou nejlepší prevencí zdravotních neduhů. Zejména chronické případy, které pak klasická medicína vyřešit nedokáže, končí v ordinacích praktiků alternativních metod či léčitelů. Jeden z těch v současnosti více populárnějších směrů je právě zmiňovaná čínská medicína.

Na organismus nahlíží jako na spleť drah/meridiánů (经络/*jing luo*), které propojují povrch s nitrem (内/*nei*; 表/*biao*), dovedou rozvádět *qi* (气), krev (血/*xue*), esenci³ (精/*jing*) a tělní tekutiny (津液/*jin ye*), stejně tak jako zásobovat tkáně a orgány. Kromě toho je důležitým motivem vzájemné propojení člověka s přírodou, který se odráží například v cyklu střídání ročního období či geografických a klimatických odlišnostech (Wu 2013, s. 11-13). Účinnost čínské medicíny je podložena letitou empirickou tradicí (Fung 2015, s. 1), a proto se v současnosti stává čím dál tím častějším předmětem studií a výzkumů moderní medicíny (význam artemisininu⁴ při léčbě malárie či SARS-CoV-2) (Zhou 2021).

² (辨证/*bian zheng*) Dle terminologie ustanovené WHO (2022, s. 49) se jedná o „proces celkové analýzy klinických údajů pro určení lokalizace, faktorů původu a povahy nemoci v určitém stádiu“ (Přeloženo z angličtiny: „*The process of an overall analysis of clinical data to determine the location, etiological factors and nature of a disease at a certain stage.*“).

³ Pojem je blíže rozebrán v podkapitole 1.1.4 Tělní substance.

⁴ Držitelkou Nobelovy ceny za objev artemisininu je farmakoložka a chemička Tu Youyou (屠呦呦). Během výzkumu, který byl zaměřen na léčbu malárie, objevila úryvek v díle lékaře Ge Honga (葛洪) - *A Handbook of Prescriptions for Emergencies* (肘后备急方) sdělující postup přípravy extraktu pro tišení malarické horečky. „*A handful of Qinghao immersed in two liters of water, wring out the juice and drink it all* (青蒿一握，以水二升渍，绞取汁，尽服之).“ Tu Youyou – Biographical. NobelPrize [online]. 2016 [cit. 2022-04-01]. Dostupné z: <https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/2015/tu/biographical/>

Úspěch léčby tkví hlavně ve znalostech základních teoriích a vědomostí, které, jak tvrdí Vladimír Ando, (2009, s. 11-13) zahrnují: učení o *yin yang* (阴阳) a pěti prvcích (阴阳五行学说/*yin yang wu xing xue shuo*), učení o vnitřních orgánech (脏象学说/*zang xiang xue shuo*), učení o *qi*, krvi a tělních tekutinách (气血津液学说/*qi xue jin ye xue shuo*), učení o síti drah (经络学说/*jing luo xue shuo*), učení o příčinách vzniku onemocnění (病因学说/*bing yi xue shuo*), učení o mechanismu nemocí (病机学说/*bing ji xue shuo*), metody vyšetřování, rozlišovací diagnostiku (辨证/*bian zheng*) či prevenci a zásady léčby (预防/*yu fang*).

1.1 Filozofické principy v kontextu čínské medicíny

V první kapitole si představíme základní filozofické principy a terminologii, které jsou důležité pro pochopení hlubších souvislostí v rámci čínské medicíny a konkrétně pak v čínských směsích. Jednotlivé byliny jsou kombinovány zejména s ohledem na teorii o *yin yang*, teorii pěti prvků *wu xing* (五行) a vztahy plných orgánů *zang* (脏) a prázdných orgánů *fu* (腑).⁵ Zdárně sestavená směs má v organismu vliv na základní substance, tedy *qi*, krev, tělní tekutiny či ledvinnou esenci.⁶ Současně vstupují do drah či příslušných orgánů, kde dovedou vypudit patogen, ať vnějšího, či vnitřního původu. V první podkapitole představuji stěžejní principy *yin* a *yang*, na jejichž základě jsou vystavěny navazující teorie a filozofické principy.

1.1.1 Yin Yang

Na teorii *yin yang* (阴阳) lze nejlépe znázornit propojení člověka s přírodou. Existuje velké množství příkladů z běžného života, které tuto teorii popisují v praxi. Obě polarity jsou v populárně naučné literatuře typicky vnímány jako noc a den, Země a nebe či negativní a pozitivní aspekt věcí. Ve skutečnosti lze však teorii aplikovat na veškeré jevy kolem nás. WHO (2022, s. 1) tento princip popisuje jako „koncept definovaný jako protikladné, ale vzájemně doplňující se kvality vzájemně spolu souvisejících věcí/přírodních úkazů“. ⁷ *Yin* a *yang* jsou v protikladu, ve vzájemně závislém a vzájemně

⁵ Tyto pojmy vysvětluje podkapitola 1.1.3 Zang fu.

⁶ Pojem podrobněji vysvětluje podkapitola 1.1.4 Tělní substance.

⁷ Přeloženo z angličtiny: „A concept defined as the opposing but complementary qualities of interrelated entities/phenomena in the natural world.“

transformativním vztahu. Vztáhneme-li tyto principy například na lidské tělo, můžeme uvést následující příklady. Vrchní část těla reprezentuje *yang* a spodní část těla *yin*. *Yin* může rovněž symbolizovat nitro, kterému je protikladem *yangový* povrch. Tělesné orgány se zpravidla dělí na orgány *yinové* a *yangové*. Stejnému principu podléhá i rozdělení drah *jing luo*. Rovněž *qi* vnímáme jako *yangovou* substanci, naproti které stojí krev jakožto *yinová* substance. (Ando 2009, s. 91-93).

Další příklady konkrétně ve vztahu k rostlinné říši mohou být následující. Byliny, které jsou chladivé povahy budou více *yinové*, než jsou byliny doplňující *yang*, tedy zahřívající. Některé byliny působí zejména v horní části těla, například květ světlíce barvířské (红花/*hong hua*/*Carthamus tinctorius*) a jiné zase ve spodní části těla, jako například semínko broskve (桃仁/*tao ren*/*Prunus persica*) (Bensky 2004, s. 626).

Narušení rovnováhy mezi těmito dvěma silami vede ke zhoršení kvality substancí tvořících náš organismus, a tím se postupně dostáváme do stavu nemoci. Tato odchylka od středu se může v nejzákladnějším pojetí projevat jako stav nadbytku (实/*shi*) či stav nedostatku (虚/*xu*). Vladimír Ando (2009, s. 97) uvádí na základě Su wen (素问) (kap. 28, s. 377): „Žlutý císař se zeptal: Co se nazývá plností a prázdnotou? Qi Bo⁸ odpověděl: Když je nadbytek škodlivé *qi*, potom vzniká plnost; je-li nedostatek esence a *qi*, potom vzniká prázdnota.“⁹

1.1.2 Wu Xing

Teorie pěti prvků volně navazuje na výše zmiňovanou teorii o *yin* a *yang*. Wu (五) odkazuje na pět fundamentálních prvků tvořících přírodu, tedy dřevo, oheň, zemi, kov a vodu. Xing (行) znamená pohyb. Pojem *wu xing* (五行) tak doslovně popisuje pět přírodních sil v pohybu. WHO (2022, s. 3) pojem definuje jako: „interakce a proměny mezi pěti kategoriemi tohoto fenoménu reprezentovány dřevem, ohněm, zemí, kovem a vodou“.¹⁰ Vztahy mezi jednotlivými elementy slouží zejména k vysvětlení vzájemných interakcí mezi tělesnými orgány, a obdobně jako tomu bylo u teorie *yin* a *yang*, vztah člověka s přírodou.

⁸ Qi Bo (岐伯/*qi bo*) byl podle legendy dvorním lékařem a rádcem Žlutého císaře (皇帝/*huang di*).

⁹ Uvedené tvrzení je z historického hlediska legitimní na základě sepjatosti s mýtickými postavami jako je v tomto případě Žlutý císař.

¹⁰ Přeloženo z angličtiny: „The interactions and changes among the five categories of phenomena represented by wood, fire, earth, metal and water.“

Pro názorný příklad jsem se rozhodla uvést dynamiku mezi dřevem a ohněm. Každý prvek má sám o sobě několik přidružených charakteristik. Dřevo reprezentuje východní světová strana, zelená barva, kyselá chuť, období jara, vítr, zvuk lesního rohu a proces rození, růstu. Kromě toho je spojováno s orgány jater a žlučníku, šlachami, slzami, zrakem, emocí vzteku a éterickou duší Hun (魂). Dřevo rodí oheň a je ovlivňováno v pentagramu diagonálně protilehlým prvkem kovu. Pokud je kov příliš dominantní, může dřevo svým působením utlačovat a bránit jeho přirozené vzestupné povaze. To následně ovlivňuje kvalitu ohně, jelikož je na energii dřeva závislý. Víme-li, že pět prvků a orgány jsou vyjádřením jeden druhého, můžeme slova jako dřevo nebo oheň nahradit jmény orgánů jako jsou játra a srdce. Z tohoto následně vyplývá základní postup pro diagnostiku a léčbu podle TCM (Xu 2014, s. 14-18). Níže uvádím tabulku, která popisuje právě tyto vztahy mezi pěti prvky a dalšími pěti-jakostmi.

Tab. 1 Tabulka znázorňující systém pěti prvků I.

五行	五方	五色	五味	五季	五气	五声	五化
木	东	青	酸	春	风	角	生
火	南	赤	苦	夏	暑	徵	长
土	中	黄	甘	长夏	湿	宫	化
金	西	白	辛	秋	燥	商	收
水	北	黑	咸	冬	寒	羽	藏

Zdroj: *Handbook of Basic Words and Phrases in Traditional Chinese Medicine* (s. 15)

Tabulka představuje kromě kategorie *wu xing* také pět světových stran (五方), pět barev (五色), pět chutí (五味), pět ročních období (五季), pět *qi* (五气), pět zvuků (五声) a pět pohybů (五化). Každý řádek začíná názvem jednoho z pěti elementů (tj. první bílý sloupec shora dolů: dřevo (木), oheň (火), země (土), kov (金) a voda (水)), který následují další přidružené kvality z již představených kategorií. Pro příklad můžeme popsat poslední řádek, který zmiňuje element vody, kterému je přisuzován sever (北), černá barva (黑), slaná chuť (咸), zima (冬), chlad (寒), pátý tón na hudební škále pěti elementů (羽)¹¹ a retenční funkce (藏). Další podkapitola hovoří o *zang fu* a popisuje, jak čínská medicína nahlíží na tělní orgány.

¹¹ (五行音乐/*wu xing yin yue*) Jedná se různé hudební tóny (*gong, shang, jiao, zheng a yu*), které navazují na systém pěti prvků. Tato metoda se využívá pro léčbu psychických poruch (WHO 2022, s. 448).

1.1.3 Zang Fu

Orgány *zang fu* (脏腑) jsou ve vzájemném úzkém vztahu, spolupracují a vykonávají důležité fyziologické funkce. WHO (2022, s. 5) uvádí, že se jedná o „obecné označení pro lidské vnitřní orgány zahrnující pět orgánů *zang*, šest orgánů *fu* a zvláštní orgány.“¹² Pojem *zang* reprezentuje orgány tzv. „plné“ a označení *fu* orgány tzv. „prázdné“ či „duté“. Plné orgány v tomto kontextu chápeme jako ty, které jsou již plné, a tak se nemohou dále naplňovat. Schraňují v sobě *qi* a patero duší, a proto jsou rovněž nazývány „úschovny“. Jmenovitě se jedná o játra, srdce, slezinu, plíce a ledviny. Naopak orgány prázdné jsou význačné tím, že se naplňují, avšak nemohou zůstat trvale naplněné. Proto se orgánům *fu* přezdívá také jako „skladiště“ (Ando 2009, s. 161-163). Řadí se zde žlučník, tenké střevo, žaludek, tlusté střevo a močový měchýř. Jeden orgán *zang* a jeden orgán *fu* tedy dohromady utvářejí funkční pár. Jako názorný příklad můžeme uvést vztah sleziny a žaludku. Žaludek spadá mezi orgány *fu* a jeho funkcí je přijímat a uskladňovat potravu, slezina jako orgán *zang* následně tuto potravu přeměňuje na výživnou substanci, kterou absorbuje a transportuje dále do těla. Dojde-li, ať už z vnější či vnitřní příčiny k narušení rovnováhy mezi těmito dvěma orgány, dochází k funkčním problémům, které se projevují například jako zvracení, průjem či zácpa. Kromě tohoto párování se vzájemné vztahy rozlišují také zvláště na úrovni orgánů *zang* a orgánů *fu*. Toto lze jednoduše demonstrovat

Tab. 2 Tabulka znázorňující systém pěti prvků II.

五行	五脏	五腑	五体	五液	五官	五神	五志
木	肝	胆	筋	泪	目	魂	怒
火	心	小肠	脉	汗	舌	神	喜
土	脾	胃	肉	涎	口	魄	思
金	肺	大肠	皮毛	涕	鼻	意	悲
水	肾	膀胱	骨	唾	耳	志	恐

Zdroj: *Handbook of Basic Words and Phrases in Traditional Chinese Medicine* (s. 15)

ve spojení s již výše uvedenou teorií pěti prvků *wu xing* (Xu 2014, s. 47). Ve fytoterapii se pak uplatňuje tzv. tropismus¹³, jakožto vztah k jednotlivým orgánům a drahám.

Výše znázorněná tabulka přímo navazuje na předešlé vyjádření pěti-jakosti, avšak v tomto případě spíše ve vztahu k tělesným orgánům a dalším substancím. Jako následující kategorie uvádí pět orgánů *zang* a pět orgánů *fu*, pět tělesných struktur (五体),

¹² Přeloženo z angličtiny: „A collective term for the internal organs of human beings, including five *zang* organs, six *fu* organs and extraordinary organs.“

¹³ Více v podkapitole 3.5 Tropismus.

pět tělních tekutin (五液), pět smyslů (五官), pět duší (五神)¹⁴ a pět emocí (五志). Příkladem můžeme navázat na předchozí tabulku a element vody. S vodou dále souvisí ledviny (腎), močový měchýř (膀胱), kosti (骨), hustší sliny (唾)¹⁵, sluch (耳), duše Zhi (志), která zodpovídá za naši vůli, a emoce strachu (恐).

Předpokládá se, že tato obsese s číslovkou pět vznikla v návaznosti na tzv. mandát nebes (天命/*tian ming*), kterým si čínské elity obhajovaly svou legitimitu vlády a její periodickou proměnu. Mandát nebes se přisuzoval zejména nejvíce prosperující dynastii, která tak pomalu vystřídala původní vládu, jejíž sláva a přízeň lidu začala pomalu upadat, a tím započala nový cyklus. Tento trend se poprvé objevil v období Válčících států, avšak plně se rozvinul až v počátcích vlády dynastie Qin (秦), kde z této doby existují první hmotné důkazy. Důležitou osobou, která přinesla toto vysvětlení periodicky měnících se dynastií byl jistý filozof Zou Yan (邹衍). Podle jeho teorie měl každý z pěti elementů nést jakousi povahu, která předurčovala osud vládnoucí dynastie. Kromě koloběhu pěti prvků (zejména systém rození a ovládní) silně vnímal jejich barevné vyjádření. (Chen 2014, s. 325-328) Vzestup dynastie Zhou popsal následovně: „*Za dob krále Wena [z rodu Zhou] nebesa poslala nejprve karmínově zbarvené vrány nesoucí červené nápisy v zobáčích, aby se shromáždily v chrámu předků Zhou. Král Wen proto předpověděl: "Převládne živel ohně." Živel ohně skutečně převládl. Proto dynastie Zhou vzala za svou barvu červenou a ustanovila oheň jako svůj živel.*“¹⁶ Avšak prvním císařem, který této propagandy využil v praxi byl císař dynastie Qin. Svou legitimitu obhajoval tím, že jeho předci polapili černého draka, který je v Číně tradičně vnímán jako silný symbol prosperity. Současně černá barva zastupuje element vody, který se tak stal příhodnou volbou pro nově vzkvétající říši Qin, jež později uhasila „ohnivou“ vládu dynastie Zhou. (Chen 2014, s. 329)

Je tedy možné předpokládat, že tento trend pocházející primárně z filozofie následovaly po politice rovněž další směry jako je například čínská medicína. Tento

¹⁴ Každému z pěti orgánů je přisuzována jedna duše. Společně formují naši mysl, pudové instinkty a emoce. Jmenovitě se jedná o duše: (魂/*hun*), (神/*shen*), (魄/*po*), (意/*yi*) a (志/*zhi*) (Maciocia 2008, s. 248).

¹⁵ V tabulce se nachází dva výrazy (唾/*tuò*) a (涎/*xian*), které se obdobně překládají jako „sliny“. Proto bych ráda tyto překlady vzájemně oddělila a blíže specifikovala jako hustší a řidší sliny.

¹⁶ Přeloženo z angličtiny: „*At the time of King Wen [of the Zhou], Heaven first sent crimson-colored crows to gather at the ancestral temple of the Zhou, carrying red writings in their beaks. King Wen hence predicted: "The element of Fire will prevail." The element of Fire indeed prevailed. Therefore the Zhou dynasty designated red as its color and enshrined Fire as its element.*“ 及文王之時，天先見火赤鳥衛丹書集於周社。文王曰：“火氣勝。”火氣勝，故其色尚赤，其事則火。

předpoklad taktéž potvrzuje existence tzv. pěti kroků (五步/*wu bu*) v systému bojového umění *Tai ji* (太极), pět hlavních kánonických knih v literatuře, pět aranžmá pro čajový obřad či pět trestů (五刑/*wu xing*). Z toho můžeme vyvodit závěr, že číslo pět je opravdovým čínským specifikem, které se objevuje napříč různými aspekty historie, kultury či literatury. Poslední podkapitola první kapitoly stručně představuje tělní substance z pohledu čínské medicíny.

1.1.4 Tělní substance

Qi

Jedná se o sílu či vitální energii, která udržuje v chodu celý organismus a jeho funkce. Qi (气) vnímáme jako jakýsi kořen člověka. Tento fakt naznačuje, že je pro naši existenci zásadní. WHO (2022, s. 19) *qi* definuje jako „nehmatnou, vysoce mobilní výživnou substanci, která udržuje vitální funkce“.¹⁷ Kromě této hybné a vyživovací funkce zastává rovněž termoregulační, ochrannou, zadržovací či transformační funkci organismu. Pro příklad si můžeme přiblížit ochrannou a transformační funkci. Co se týče ochrany našeho těla, *qi* kolem nás formuje pomyslný obal, který zabraňuje vnějším patogenům, aby pronikly do našeho organismu. Při již aktivním onemocnění brání v jeho dalším rozvoji. Při oslabení této složky *qi* pozorujeme sníženou obranyschopnost a pomalejší regeneraci organismu. Transformační funkce zase zodpovídá za látkovou proměnu a metabolismus (Ando 2009, s. 14-17).

Ve fytoterapii používáme byliny, které dovedou doplňovat *qi*. Zřejmě nejznámější bylina tohoto druhu, i pro laickou veřejnost, je kořen ženšene (人參/*ren shen*/*Panax ginseng*) nebo plod cicimku čínského čili jujuba (大枣/*da zao*/*Ziziphus jujuba*) (Bensky 2004, s. 1113).

Krev

Krev (血/*xue*) cirkuluje v organismu prostřednictvím cév (脉/*mai*).¹⁸ Nicméně toto čínské pojetí krve nelze slučovat s poznatky současné moderní vědy. WHO (2022, s. 20)

¹⁷ Přeloženo z angličtiny: „*The intangible, high-mobility nutritive substance that maintains vital activities.*“

¹⁸ Jedná se o zvláštní orgán, který odkazuje na dráhu, po které cirkuluje *qi* a krev (WHO 2022, s. 19).

tuto substanci definuje jako „červenou tekutinu, která cirkuluje cévami, aby svlažila a vyživila tělo, a udržovala jeho životní funkce.“¹⁹ Za tvorbu této substance zodpovídá funkční pár slezina a žaludek. Krev obecně zastává dvě důležité funkce. Zaprvé vyživuje *yin* a *yang* a svlažuje²⁰ organismus. Zadruhé je vnímána jako hmotná složka *qi*, která zejména vyživuje a ukotvuje naši mysl/psychiku čili ducha Shen (神) (Ando 2009, s. 36-39). Z toho vyplývá, že krev a *qi* jsou ve vzájemném úzkém vztahu. V textech čínské medicíny se traduje tvrzení, které tuto skutečnost potvrzuje: “*Qi je generálem krve*“ a „*krev je matkou qi*“.

Mezi typické čínské byliny doplňující krev patří například kořen rehmanie lepkavé (地黄/*di huang/Rehmannia glutinosa*), kořen děhelu čínského (当归/*dang gui/Angelica sinensis*) anebo třeba kořen pivoňky bělokvěté (白芍/*bai shao/Paeonia lactiflora*) (Bensky 2004, s. 1114-1115).

Tekutiny

Za tekutiny *jin ye* (津液) považuje čínská medicína veškeré organické tekutiny v lidském organismu. Patří zde například různé sekrety a šťávy tělních orgánů, sliny, hleny, moč či pot. Slovní spojení *jin ye* lze rozdělit na dvě složky. *Jin* (津) označuje tekutiny, které jsou obecně řidší, průzračnější a vyskytují se například v pokožce, svalstvu nebo dutinách. Jejich hlavní funkcí je hydratace organismu. *Ye* (液) na druhou stranu reprezentuje tekutiny hustší a zakalené, které se nacházejí v orgánech, mozku, kostní dřeni a kloubech. Tyto zastávají funkci vyživující (Hu 2017, s. 67-68). WHO (2022, s. 20) *jin ye* definuje jako „obecný pojem pro řidší část tekutin (*jin*) a hustší část tekutin (*ye*), které jsou nezbytné k udržování životních funkcí.“²¹

Existují byliny, které dovedou doplňovat tekutiny. Příkladem mohou být kořen sedoulku japonského (麦门冬/*mai men dong/Ophiopogon japonicus*), kořen chřestu kočincínského (天门冬/*tian men dong/Asparagus cochinchinensis*) nebo kořen puerarie (葛根/*ge gen/Pueraria lobata*) (Bensky 2004, s. 1080 a 1119).

¹⁹ Přeloženo z angličtiny: „The red liquid that circulates within the blood vessels to moisten and nourish the body. It is an essential substance to maintain life activities.“

²⁰ Český překlad ze slova 滋润. Překlad jako „zvlhčovat“ či „vlhký“ má v čínské konotaci spíše negativní význam, proto se používá slovo svlažovat.

²¹ Přeloženo z angličtiny: „A collective term for thinner part of fluids (*jin*) and thicker part of liquid (*ye*). Body fluids are essential to maintain life activities.“

Esence

Esence (精/*jing*) je primárně uschována v ledvinách. Zodpovídá za náš vývoj, růst, reprodukci, sexuální vyspělost, těhotenství nebo také stárnutí. Jedná se o hmotnou výživu lidského těla (WHO 2022, s. 20). Dohromady je tvořena dvěma složkami, tedy prenatální a postnatální esencí. Prenatální esence²² je specifický typ energie, kterou získáváme od rodičů, a určuje naši tělesnou konstituci. Postnatální složka²³ je vytvářena podobně jako *qi* z potravy, kterou zpracovává slezina a žaludek (Maciocia 2015, s. 47-48). Z toho vyplývá, že na polovinu množství naší esence a její kvalitu nemáme žádný vliv, a tak se můžeme zaměřit pouze na konsolidaci postnatální složky.

Jedny z bylin, které posilují esenci jsou hlíza rdesna mnohokvětého (何首乌/*he shou wu*/*Polygonum multiflorum*) nebo velmi populární plody kustovnice čínské, které známe zejména pod pojmem goji (枸杞子/*gou ji zi*/*Lycium chinense*). K tomuto účelu se využívají rovněž některé druhy medicínálních hub, například housenice čínská čili cordyceps (冬虫夏草/*dong chong xia cao*/*Ophiocordyceps sinensis*) (Bensky 2004, s. 745, 793, 771).

1.2 Fundamentálie čínské medicíny

Tento úvod můžeme vnímat jako jeden dílek umožňující širší pochopení tématu čínský předpisů. Jak je již výše několikrát zmíněno, bylinné směsi jsou sestavovány s respektem zejména k základním teoriím o *yin* a *yang*, *wu xing* a *zang fu*, což jsme si ukázali na názorných příkladech. Představili jsme si rovněž netradiční zobrazení systému pěti prvků a fenomén čínské pěti-jakosti. Kromě toho jsme získali představu o tom, že byliny dovedou svými účinky v organismu doplňovat *qi*, krev, *jing* a *jin ye*, které jsou pro jeho fungování nezbytné. Tuto skutečnost taktéž podporují názorné příklady. Další kapitola představuje druhý pomyslný dílek informací, ze kterých vychází tvorba čínských směsí.

²² WHO (2022, s. 20) pojem definuje jako „původní životní substanci zděděnou po rodičích, která přispívá generaci potomstva“. Přeloženo z angličtiny: „*The original substance of life inherited from one's parents and contributed to the generation of offspring.*“

²³ WHO (2022, s. 20) postnatální esenci vysvětluje jako „výživnou substanci, kterou po narození získáváme skrze přeměnu *qi* pomocí orgánů *zang fu*“. Přeloženo z angličtiny: „*The nutritive substances obtained through qi transformation of the zang-fu organs after birth.*“

2 Historie *Bencao*

Čína svou rozlohou zaujímá pozici jedné z největších zemí světa. Místní rozmanité geografické podmínky umožňují existenci nejrozličnějších živočišných druhů, rostlin a nalezišť nerostných surovin. V kontextu čínské medicíny se z historie dochovaly knihy, které Číňané tradičně nazývají *Bencao* (本草). Pojem se jako takový začal používat v období dynastie Východní Han (汉) (Bensky 2004, s. 14). Jedná se o literární žánr, který popisuje primárně bylinu jako takovou, její léčebné účinky a povahu (Zhao a Liang 2017, s. 1). Doslovný překlad by mohl znít jako „zakořeněno v bylinách“, což odkazuje na to, že tyto léčivé suroviny vycházely zejména z užívání rostlinných zdrojů (Zhao a Guo 2018, s. 1). Nicméně klasické *Bencao* a texty shromažďující bylinné předpisy se snadno prolínají, a tak není jednoduchý úkol tyto díla separovat do dvou zcela odlišných kategorií.

Historicky nejrozsáhlejší sbírkou textů *Bencao* je *The Complete Collection of Traditional Texts on Chinese Materia Medica* (中国本草全书/*zhong guo ben cao quan shu*). Byla sepsána Sdružením výzkumu čínské kultury (*Association of Chinese Culture Research*) a obsahuje více než 800 děl, které se datují do období mezi lety 220 př. n. l. - 1911 n. l. Kompilace sestává ze 410 svazků a dohromady čítá 246 000 stran (Zhao a Guo 2018, s. 1). Kromě toho, že *Bencao* jsou důležitým historickým pramenem a kulturním dědictvím, tak jsou také důležitým výchozím bodem klinických a vědeckých výzkumů. Ty se mimo jiné zajímají o vývoj nových moderních léčiv.

Literatura *Bencao* podléhá různým členěním. Například autoři Zhao a Guo (2018, s. 1) člení díla do tří hlavních kategorií: *Bencao* hlavního proudu, tématické *Bencao* a regionální *Bencao*. První kategorie se soustředí na nejzásadnější díla čínské historie, druhá kategorie zaznamenává specializované texty a třetí kategorie popisuje léčivé suroviny konkrétních regionů. V rámci této práce bude představena kategorie *Bencao* hlavního proudu.

Pro následující podkapitoly, které zkoumají strukturu *Bencao*, budou rovněž použity citace s popisem pelyňku ročního (青蒿/*qing hao/Artemisia annua*) a jeho specifik v rámci jednotlivých děl. Jde o pokus zaznamenat proměnu v zápise napříč časem – množství informací, jejich kvalita, komentáře a další. Každé z uvedených děl je přibližně datováno v rámci určitého dynastického období.

2.1 *Bencao* hlavního proudu

2.1.1 Shen Nong Ben Cao Jing

Nejstarší dílo z literatury *Bencao* je *Shen Nong Ben Cao Jing* (神农本草经)²⁴ (Zhao a Liang 2017, s. 1-2). Jedná se o první knihu, která je považována za výchozí dílo zaměřující se na popis jednotlivých léčiv. Text byl publikován v období dynastie Východní Han (汉) (Zhao a Guo 2018, s. 2). Jeho údajným autorem je bájný „božský zemědělec“ Shen Nong (神农) (Valíček 2014, s. 8). Traduje se, že za svého života ochutnal několik stovek rostlin, které následně zaznamenal ve svém díle. Uvádí na 365 léčivých přípravků²⁵, které kromě bylin obsahují také minerální suroviny a živočišné produkty. Léčiva jsou klasifikována dle vlastních účinků a toxicity ve třech základních kategoriích: vrchní úroveň (上卷/*shang juan*), střední úroveň (中卷/*zhong juan*) a spodní úroveň (下卷/*xia juan*).

Kniha je pojmenována po Shen Nongovi, jelikož se k jeho existenci pojí již výše zmiňovaná legenda, a pak také z toho důvodu, že si lidé kdysi vážili více minulosti než přítomnosti. A proto se autoři uchýlovali k užívání jmen jako byl právě Shen Nong či Huang Di, aby tak přidali na přesvědčivosti svých argumentů (Ya 2014, s. 23). Tento fakt přímo poukazuje na sepjatost s mytologií, která byla v historii Číny značně silná a důležitá nejen jako nástroj zaručující legitimitu důležitých děl.

Léčivky vrchní úrovně jsou nazývány „vůdcovskými“ či „císařskými“ bylinami. Jsou charakteristické tím, že náleží nebesům a svým účinkem působí na výživu. Byliny této skupiny nejsou toxické, a pro zachování zdraví se doporučují užívat dlouhodobě ve vysokých dávkách. Střední úroveň zahrnuje léčivky, které jsou označovány jako „ministerské“. Obecně jsou spojovány s člověkem a podporují jeho zdraví. Některé jsou však jedovaté, a proto by měly být předepisovány s opatrností. Spodní úroveň reprezentují tzv. „asistenti“ a „poslípčí“. Tato kategorie je v souladu se zemí, dovede vypuzovat patogeny a léčit nemoci. Většina těchto bylin je jedovatých, a proto vhodná pouze pro krátkodobé užívání. Tato kategorizace je patrně nejstarší a neprimitivnější v historii čínské medicíny. Jejím hlavním nedostatkem je nerozlišenost surovin na byliny, živočišné produkty a minerály (Ya 2014, s. 69). Hodnosti typu asistent a poslípček podrobněji rozebírá kapitola s názvem 3.8 Hierarchizace bylin v čínských směsích.

²⁴ V angličtině: *The Divine Husbandman's Classic of Materia Medica*

²⁵ Číslo 365 zde koresponduje s počtem dní v roce (Ya 2014, s. 104).

Výše uvedená připodobnění působí spíše tajemně a nelze je jen tak snadno pochopit. Nicméně můžeme zde pozorovat paralelu s významem znaku 王 (*wang*). Strukturálně je tento znak tvořen třemi horizontálními a jednou vertikální čarou. Tyto horizontální čáry postupně za sebou reprezentují nebe, člověka a zemi. Svislá čára je protíná, a tím vyjadřuje propojení těchto třech aspektů. Z toho vychází závěr, že legitimní vládce mohl být pouze ten, kdo dovede sjednotit člověka s nebem a zemí, a má v tomto ohledu rozsáhlé znalosti (Zhang 2018, s. 348). Toto připodobnění lze aplikovat rovněž na čínské bylinné směsi, kde je rovněž nutná vyváženost všech složek tak, aby bylo docíleno požadovaného účinku.

Dále uvádím kompletní citaci ze střední úrovně (中卷) díla *Shen Nong Ben Cao Jing*. Autor spisu užívá variantu názvu pelyňku 草蒿 (*cao hao*).

“草蒿 味苦寒。主治疥瘙痂痒恶疮，杀虱，留热在骨节间，明目。一名青蒿，一名方溃。生川泽。” (神农本草经 – 中卷: 196)

Charakteristika bylin je v tomto díle obecně stručná a neobsahuje žádné další komentáře jiných autorů či doporučení. Na základě tohoto záznamu můžeme zjistit, že pelyněk roční má studenou povahu (寒/*han*) a hořkou chuť (苦/*ku*). Kromě toho se můžeme dozvědět, pro které nemoci je tato léčivka indikována. V tomto případě přispívá k léčbě svrabu, horka v kloubech a kostech neboli syndromu pařících se kostí²⁶, hubení vši či projasnění zraku. Nakonec se dočteme, že se může vyskytovat i pod jiným názvem, tedy *fang kui* (方溃), a že přirozeně roste v močálech.

2.1.2 Ben Cao Jing Ji Zhu

O kompilaci díla *Ben Cao Jing Ji Zhu* (本草经集注) se zasloužil lékař Tao Hongjing (陶弘景), který žil v období Jižních a severních dynastií (南北朝). Kniha navazuje na text *Shen Nong Ben Cao Jing*, který byl rozšířen o dalších 365 záznamů a autorovy anotace. Léčiva jsou v tomto díle klasifikována v sedmi kategoriích: jadeity/kameny, byliny, stromy, hmyz/zvířata, ovoce/zelenina, plodiny a ostatní bez dalšího využití. Dohromady obsahuje informace 730 léčiv (Zhao a Guo 2018, s. 2).

²⁶ Tento syndrom se řadí do kategorie tuberkulózních onemocnění (Yang 2020, s.173)

Následující citace vede pelyněk v rámci kategorie 草木下品 (*cao mu xia pin*) rovněž pod názvem *cao hao*.

“味苦，寒，无毒。主治疥瘙痂痒，恶疮，杀虱，留热在骨节间，明目。一名青蒿，一名方溃。生华阴川泽。处处有之，即今青蒿，人亦取杂香菜食之。《大观》卷十，《政和》二五〇页” (本草经集注 - 草木下品: 126)

Toto dílo obsahuje původní popis ze *Shen Nong Ben Cao Jing* obohacen o autorovy dodatky. Autor navíc uvádí, že pelyněk není toxickou bylinou. Rovněž doporučuje jeho konzumaci v kombinaci s koriandrem.

2.1.3 Xin Xiu Ben Cao

Xin Xiu Ben Cao (新修本草) je považován za nejstarší *Čínský lékopis*. Byl zpracován v roce 659 n. l. vládou dynastie Tang (唐). Zaznamenává celkem 850 léčiv (Zhao a Guo 2018, s. 2).

Citace s čísly 77, 81 a 102 jsou novými komentáři, zatím co ty s čísly 137 a 138 jsou takřka totožné z předchozími záznamy v *Shen Nong Ben Cao Jing* a *Ben Cao Jing Ji Zhu*.

“《别录》人用疗金疮、止血大效。若五月五日采繁蓂、葛叶、鹿活草、榭叶、地黄叶、芍药叶、苍耳叶、青蒿叶，合锻石捣，为团如鸡卵，曝乾末之，疗诸疮生肌极神验。” (新修本草 - 卷第五: 77)

“桑薪灰，最入药用，疗黑子疣赘功胜冬灰。用煮小豆，大下水肿。然冬灰本是藜灰，馀草不真。又有青蒿灰，烧蒿作之。枵灰，烧” (新修本草 - 卷第五: 81)

“《尔雅》：繁音烦，幡音婆蒿，即白蒿也。此蒿叶粗于青蒿，从初生至枯，白于众蒿，欲似细艾者，所在有之也。” (新修本草 - 卷第六: 102)

“味苦，寒，无毒。主疥瘙痂痒恶疮，杀虱，留热在骨节间，明目。一名青蒿，一名方溃。” (新修本草 - 卷第十: 137)

“生处处有之，即今青蒿，人亦取杂香菜食之。” (新修本草 - 卷第十: 138)

Již na první pohled je text rozsáhlejší. Kromě opakující se pasáže z přechozích děl, text obsahuje úryvky z knih Bie Lu (别录)²⁷ a Er Ya (尔雅)²⁸, které v určitém kontextu zmiňují užití pelyňku. První kniha *Bie Lu* uvádí použití pro *jin chuang* (金创), tj. rány způsobené kovem a zastavení krváčení. V kombinaci s dalším výčtem bylin jako je například pivoňka *bai shao* nebo list dubu (槲叶/*hu ye/Quercus dentata*) dovede léčit všemožné bolesti a regenerovat svaly. Dále doporučuje formu a způsob zpracování, kde existuje zmínka o užívání popelu z artemisie. Druhá kniha *Er Ya* popisuje rozdíly mezi druhy pelyňku.

2.1.4 Zheng Lei Ben Cao

Dílo *Zheng Lei Ben Cao* (证类本草) bylo sestaveno a vydáno za vlády dynastie Song (宋) lékařem Tang Shenwei (唐慎微). Jedná se o nejzásadnější *Bencao* tohoto období, jelikož kromě nových poznatků uchovává rovněž informace předchozích dynastií. Existují celkem tři verze díla: *Da Guan*, *Zheng He* a *Shao Xing*. Celkem se v knize dochovaly záznamy o 1 746 léčivech a mnohé citace předešlých lékařů a autorů (Zhao a Guo 2018, s. 2-3).

Následuje výběr citací z desátého svitku. Číslo 94 je originálem ze *Shen Nong Ben Cao Jing*, který se přenáší napříč všemi díly. Zbytek citací jsou povětšinou doplňky ve formě komentářů různých autorů.

“蒿 味苦，寒，无毒。主疥瘙痂痒恶疮，杀虱，留热在骨节间，明目。一名青蒿，一名方溃。生华阴川泽。” (证类本草 – 卷第十: 94)

“陶隐居云：处处有之。即今青蒿，人亦取杂香菜食之。唐本注云：此蒿生挪敷金疮，大止血生肉，止疼痛，良。今按陈藏器本草：蒿主鬼气尸疰伏连，妇人血气，腹内满及冷热久痢。” (证类本草 – 卷第十: 95)

“秋冬用子，春夏用苗，并捣绞汁服。亦曝乾为末，小便中服。如觉冷，用酒煮。又烧为灰，纸八、九重淋取汁，和锻石去息肉、子。臣禹锡等谨按蜀本图经云：叶似茵陈蒿而背不白，高四尺许。四月、五月采苗，日乾。江东人呼为蒿，为其臭似，北人呼为青蒿。陆机云：青蒿也。荆、豫之间，汝南、汝阴皆云。孙炎云：

²⁷ Celý název knihy zní 名医别录 (*ming yi bie lu*).

²⁸ Jedná se o nejstarší dochovanou čínskou encyklopedii (Needham 1986, s. 184-185).

荆楚之间谓蒿为。郭云：今人呼青蒿香中炙啖者为，是也。日华子云：青蒿，补中益气，轻身补劳，驻颜色，长毛发，发黑不老。兼去蒜发，心痛，热黄。生捣汁服并敷之，泻痢。饭饮调末五钱匕，烧灰和锻石煎，治恶毒疮并茎亦用。又云子味甘，冷，无毒。明目，开胃。炒用治劳，壮健人。小便浸用治恶疥癣风疹，杀虱煎洗。又云臭蒿子，凉，无毒。治劳，下气开胃，止盗汗及邪气鬼毒。又名草蒿。” (证类本草 – 卷第十: 96)

“图经曰：草蒿，即青蒿也。生华阴川泽，今处处有之。春生苗，叶极细嫩，时人亦取杂诸香菜食之。至夏高三、五尺。秋后开细淡黄花，花下便结子，如粟米大，八、九月间采子，阴乾。根、茎、子、叶并入药用，乾者炙作饮香尤佳。青蒿亦名方溃。凡使子勿使叶，使根勿使茎，四者若同，反以成疾。得童子小便浸之，良。治骨蒸热劳为最。古方多单用者。葛氏治金刃初伤。取生青蒿捣敷上，以帛裹创血止即愈。崔元亮《海上方》：疗骨蒸鬼气。取童子小便五大斗澄过，青蒿五斗，八、九月拣带子者最好，细锉，二物相和，纳好大釜中，以猛火煎，取三大斗去滓，净洗釜令干，再泻汁安釜中，以微火煎，可二大斗，即取猪胆十枚相和，煎一大斗半，除火待冷，以新瓷器盛。每欲服时，取甘草二、三两熟炙，捣末，以煎和捣一千杵为丸，空腹粥饮下二十丸，渐增至三十丸止。” (证类本草 – 卷第十: 97)

Tyto úryvky opět předávají čtenáři různorodé informace o pelyňku ročním, a to zejména jeho výskyt, popis usnadňující jeho rozpoznání v přírodě, dobu sběru, užívání různých částí rostliny, úpravu před konzumací, léčebné účinky a konkrétní postupy přípravy. Kromě již předešlých je zajímavá například zmínka o užívání obkladu z artemisie pro zástavu krvácení či jeho mísení s dětskou močí a vepřovým žlučníkem pro léčbu syndromu pařících se kostí.

2.1.5 Ben Cao Gang Mu

Li Shizhen (李时珍) byl mimořádným lékařem období dynastie Ming (明), který významně přispěl k poznatkům čínské medicíny. Sepsal dílo *Ben Cao Gang Mu* (本草纲目), které se do češtiny překládá jako „Osnova lékopisů“, kde se zabývá nejen botanikou.

Zásadním přínosem této knihy je nová klasifikace léčiv²⁹, ve které jich zaznamenává více než 1 800. Kniha mimo to obsahuje okolo 11 000 receptů a přes tisícovku ilustrací. Při psaní vycházel z vlastní letité praxe, jelikož se medicínou zabýval již od útlého mládí. První výtisk vyšel roku 1596 a je tím nejznámějším příkladem čínského díla o léčivech ve světě. Bensky (2004, s. 15) uvádí, že bylo dílo přeloženo do více než 60 jazyků.

Li Shizhen ve svém herbáři zaznamenal názvy bylin, oblast jejich původu, jejich různé druhy, vzhled, zpracování, povahu a chuť či účinek a indikace. Léčiva rozdělil do šestnácti kategorií podle svých přírodních vlastností: voda, oheň, země, kov a minerály, trávy, obilniny, zelenina, ovoce, dřevo, hmyz, šupinaté, krunýřovité, ptáci, zvířata a lidské bytosti. Kategorie se pohybují od anorganických směrem k organickým, od nižších směrem k vyšším. Tímto dal vzniknout nejen monumentálnímu dílu v oblasti bylinkářství, ale popsal také zoologii, astronomii, geografii, geologii, mineralogii a další (Li 2016, s. 215-216). Kromě toho své dílo obohatil o mnoho ilustrací, které jsou snad těmi nejstaršími, co se týče čínských rostlinopisů (Needham 1986, s. 323). Pro další srovnání uvádím poslední výběr citací o pelyňku ročním ze čtvrté kapitoly o trávách.

“保升曰：草蒿，江东人呼为蒿，为其气臭似也。北人呼为青蒿。《尔雅》云：蒿，也。孙炎注云：荆楚之间，谓蒿为。郭璞注云：今人呼青蒿香中炙啖者为，是也。” (本草纲目 - 草之四: 3)

“弘景曰：处处有之，即今青蒿，人亦取杂香菜食之。” (本草纲目 - 草之四: 7)

“颂曰：青蒿春生苗，叶极细，可食。至夏高四、五尺。秋后开细淡黄花，花下便结子，如粟米大，八、九月采子，阴乾。根、茎、子、叶并入药用，乾者炙作饮香尤佳。” (本草纲目 - 草之四: 9)

“宗奭曰：青蒿得春最早，人剔以为蔬，根赤叶香。沈括《梦溪笔谈》云：青蒿一类，自” (本草纲目 - 草之四: 10)

“有二种：一种黄色，一种青色。本草谓之青蒿，亦有所别也。陕西银绥之间，蒿丛中时有一两窠，迥然青色者，土人谓之香蒿。茎叶与常蒿一同，但常蒿色淡青，此蒿深青，如松桧之色。至深秋余蒿并黄，此蒿犹青，其气芬芳。恐古人所用，以深青者为胜。不然，诸蒿何尝” (本草纲目 - 草之四: 11)

²⁹ Více níže v druhém odstavci.

“时珍曰：青蒿得春木少阳之气最早，故所主之证，皆少阳、厥阴血分之病也。按《月令通纂》，言伏内庚日，采青蒿悬于门庭内，可辟邪气。阴乾为末，冬至、元旦各服二钱亦良。观此，则青蒿之治鬼疟伏尸，盖亦有所伏也。” (本草纲目 - 草之四: 23)

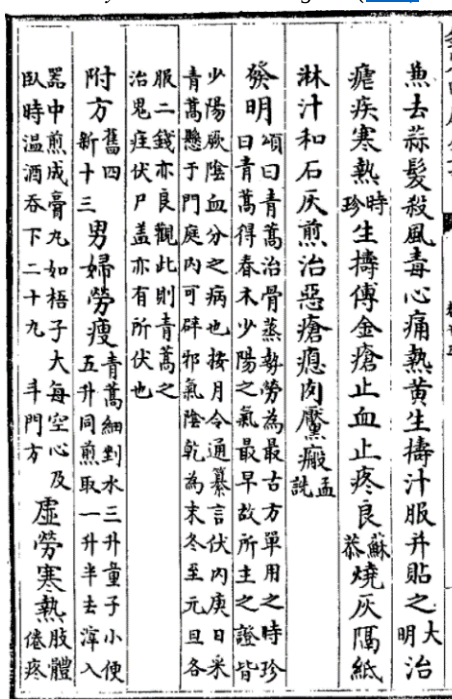
Text zahrnuje zejména popis využití pelyňku v návaznosti na charakter obtíží. Dle této knihy byl pelyněk využíván například pro horko v kostech, střídání zimnice a horečky při malárii, krvácení hemoroidů a krev ve stolici, včelí bodnutí, otoky dásní, pro suché opuchlé oči či při bolestech. Dále jsou zde zaznamenány rovněž komentáře a doporučení jiných autorů a děl. Konkrétně tento úryvek popisuje pelyněk roční v kontextu rozeznání při sběru a využití jeho částí. Níže přiložené obrázky ukazují originální zápis informací v literatuře *Bencao* a jejich ilustrace.

První obrázek vlevo znázorňuje několik ilustrací, mezi kterými je rovněž ilustrace pelyňku ročního (obrázek v levém dolním rohu). Jak jsme si již zmínili výše v rámci této podkapitoly, jedná se o zřejmě nejstarší dochované ilustrace bylin v Číně vůbec. Druhý obrázek vpravo představuje konkrétní stranu z patnáctého svitku, která popisuje využití pelyňku ročního v léčbě. Ve druhém sloupci zprava si můžeme všimnout zmínky o schopnosti zastavit krvácení a bolesti. Ve čtvrtém sloupci zprava se dočteme o již zmiňovaném účinku při léčbě syndromu pařících se kostí.

Obr. 2 Ilustrace pelyňku ([ctext](#))

Obr. 1 Úryvek z Ben Cao Gang Mu ([ctext](#))

2.2 Specifika žánru *Bencao* a historický kontext

Na závěr této kapitoly bych ráda shrnula nejdůležitější specifika a milníky v literatuře *Bencao*. Již při pohledu na jednotlivé zápisy z děl můžeme usoudit, že se jejich styl značně odlišuje od toho, jak je známe na západě. V porovnání s našimi herbáři bychom mohli tvrdit, že je čínský zápis méně vědecký, jelikož neobsahuje například latinské názvy rostlin. Avšak samotný latinský zápis se začal v Evropě používat až ve Středověku, kdy se latina stala jazykem spojujícím vzdělance. Později však vlivem reforem, vzestupu nacionalismu a kapitalismu došlo k jejímu úpadku. A tak se medicínské výrazy a botanická či zoologická nomenklatura staly jakýmsi reziduem tohoto období. Čína ve své historii nečelila problému syntézy latiny s dalšími vernakulárními jazyky, a tak je již zmiňovaná „nevědeckost“ zápisu pouhou iluzí. Ve skutečnosti byly v Číně pro zápis užívány primární a sekundární jména rostlin již mnohem dříve, než tomu bylo v Evropě (Needham 1986, s. 144). Navíc čínské *Bencao* nejsou pouhým pojednáním o rostlinách, ale prolínají se rovněž s mineralogií, geologií, zoologií a dalšími vědními disciplínami.

Rovněž můžeme pozorovat vývoj klasifikace léčiv od spodní, střední a vrchní úrovně v *Shen Nong Ben Cao Jing* až po novou klasifikaci zavedenou Li Shizhenem. Tento krok eliminoval problémy v samotné kategorizaci bylin, nejednotnost informací v textu a ilustraci (Li 2016, s. 215). Na počátku vlády mandžuské dynastie Qing (清) došlo k pozastavení tvorby *Bencao*. Až poslední čtyři dekády století daly vzniknout pár textům, které byly však již zasaženy vlivem konfrontace Číny se Západem. Číňanům byly představeny některé byliny ze zámoří, jako například chinovník³⁰ (奎宁 /*kui ning/Cinchona ledgeriana*), díky kterému byl dokonce vyléčen soudobý císař Kangxi³¹ z malárie (Needham 1986, s. 323-325). V současnosti se čínské byliny klasifikují spíše dle specifické funkce (WHO 2022, s. 370-378). Například byliny, které přeměňují vlhkost, pročišťují horko, oživují krev či byliny, které zklidňují játra a vylučují vítr.

V neposlední řadě můžeme zdůraznit *Shen Nong Ben Cao Jing* jako výchozí dílo snad pro všechny pozdější knihy stejného žánru. Tento jev jsme si již pojmenovali výše v rámci podkapitoly 1.1.3 Zang fu jako potřebu užívání mýtických jmen vládců či jiných významných osob, které přidávají veškerým tvrzením na legitimitě. *Shen Nong Ben Cao Jing* lze tedy považovat za jakési staletí respektované mýtotvorné dílo čínských rostlinopisů, na které nasedají zejména komentáře mladších autorů a citace z jiných knih,

³⁰ Obsahuje alkaloid chinin, který je i v současnosti základním léčivem pro malárii.

³¹ Kangxi (康熙) byl třetím císařem dynastie Qing (1661-1722).

které tak rozšiřují škálu využití konkrétní byliny. V rámci následující kapitoly se seznámíme s posledním dílkem informací potřebných k uchopení čínských bylinných předpisů. Nakonec všechny tyto poznatky zužitkujeme pro orientaci v praktické části této práce.

3 Úvod do čínské fytoterapie

Čínská bylinná léčba je výsledkem dlouhodobé klinické a empirické praxe. Je přesně definována za užití pojmů jako je povaha, chuť, tropismus, funkční tendence či toxicita, které souhrnně určují charakter a funkce jednotlivých bylin. Kromě toho vychází z již zmiňovaných základních principů a teorií o *yin* a *yang*, *wuxing* či orgánech *zang fu*. Rovněž je velmi úzce spjata s *Bencao*, ze kterých, jak jsme již v druhé kapitole zmiňovali, přímo i nepřímo vychází. V čínské medicíně není zvykem léčit za užití pouze jedné specifické byliny, nýbrž komplexních směsí, které jsou nemocnému sestaveny na míru podle jeho aktuálních symptomů. Proto se soudobí, ale i současní léčitelé byliny snaží kombinovat a vytvářet tak synergická seskupení³², které mají mnohem silnější léčebný efekt než při aplikaci monoterapie.

Třetí kapitola představuje některá díla čínské fytoterapie zaznamenávající léčebné předpisy. Důvodem užšího výběru děl je zaprvé omezený rozsah této práce, jelikož podobných pojednání existuje nespočet. Zadruhé, prolínající se obsah s *Bencao*, což jsme zmiňovali již výše v rámci úvodu do druhé kapitoly. Zatřetí, diverzita děl, jež zasahují nejen do botaniky, ale také dalších vědních oborů, tak jako jsme se přesvědčili u rozsáhlého díla *Ben Cao Gang Mu*. Nakonec uvádí povahu, zpracování a úpravu čínských bylin v návaznosti, na již výše uvedené kategorie.

3.1 Vybraná významná díla čínské fytoterapie

Obdobně jako v dnešním světě, se také v historii lidé pokoušeli léčit nemoci. Často se prostřednictvím metody „pokus omyl“ dopracovali ke kombinacím, které vykazovaly léčebný efekt. Takto namíchané směsi byly léta testovány, různě modifikovány a zachovány v knihách až do současnosti. Existuje desítky významných děl a autorů, jejichž poznatky vychází z *Bencao*, a kteří svým dílem obohatili čínskou fytoterapii.

³² Tato metoda se nazývá 相須 (*xiang shu*) (WHO 2022, s. 367).

Tuto podkapitolu si dovoluji uvést pro zasazení do kontextu, jelikož z podobných děl vycházejí jednotlivé směsi, které budeme dále rozebírat v praktické části. Rovněž má za cíl podpořit předchozí tvrzení o návaznosti na *Bencao* a představit širokou diverzitu těchto děl. Tabulka je převzata z knihy *Chinese Herbal Formulas and Applications* (2009, s. 8) a přeložena do češtiny autorem této práce. Tyto konkrétní díla uvádí autoři zmiňované knihy Chen a Chen jako zásadní. Údaje v tabulce jsou seřazeny chronologicky podle dynastií/období od nejstarší až po současnost. Každá obsahuje název knihy, jméno autora a stručný popis obsahu.

Tab. 3 Významná díla čínských bylinných směsí

Dílo	Autor	Popis	Období
<i>Wu Shi Er Bing Fang</i> 五十二病方	neznámý	Nejstarší dokumentace bylinných směsí s 280 recepty k léčbě 52 druhů nemocí.	před císařské období
<i>Huang Di Nei Jing</i> 黄帝内经	mnoho autorů napříč obdobími válečných států, dynastiemi Qin a Han	Dokumentuje 13 bylinných směsí, 7 typů směsí a různé formy dávkování.	
<i>Shen Nong Ben Cao Jing</i> 神农本草经	skupina autorů	Obsahuje informace o 365 bylinách, ale žádné směsi.	Han
<i>Shang Han Za Bing Lun</i> 伤寒杂病论	Zhang Zhongjing 张仲景	Jeden z nejdůležitějších textů tradiční čínské medicíny; obsahuje detailní pojednání o 314 bylinných směsí.	
<i>Zhou Hou Bei Ji Fang</i> 肘后备急方	Ge Hong 葛洪	Popis chorob a k nim odpovídající léčby za použití bylin, které jsou levné, snadno dostupné a účinné.	Období rozšířené
<i>Bei Ji Qian Jin Yao Fang</i> 备急千金要方	Sun Simiao 孙思邈	Dokumentuje 5 300 bylinných směsí. Zahrnuje obecné lékařské teorie, stravu, <i>Bencao</i> , bylinné směsi a akupunkturu.	Tang
<i>Qian Jin Yin Fang</i> 千金翼方	Sun Simiao 孙思邈	Dokumentuje 2 000 bylinných směsí jako doplněk k textu <i>Bei Ji Qian Jin Yao Fang</i> .	

<i>Wai Tai Mi Yao</i> 外台秘要	Wang Dao 王焘	Obsahuje okolo 6 000 bylinných směsí odvozených z různých zdrojů.	Song
<i>Tai Ping Sheng Hui Fang</i> 太平圣惠方	Wang Huaiyin et al. 王怀隐等	Obsahuje 16 834 bylinných směsí s detailním vysvětlením pulzů, diagnostiky (na základech teorie <i>yin yang</i> , nadbytku a nedostatku) a principy léčby.	
<i>Tai Ping Hui Min He Ji Ju Fang</i> 太平惠民和剂局方	lékařský úřad dynastie Song 太平惠民和剂局, 刘景源	Lékopis publikován císařským lékařským úřadem obsahující 788 bylinných směsí, které byly oficiálně testovány, posouzeny a schváleny.	
<i>Sheng Ji Zong Lu</i> 圣济总录	Zhao Ji 赵佶	Dokumentuje 20 000 směsí týkajících se vnitřního lékařství, gynekologie, pediatrie, akupunktury, osteopatie a poruch smyslových orgánů.	
<i>Xiao Er Yao Zheng Zhi Jue</i> 小儿药证直诀	Qian Yi 钱乙	První specializovaný dokument o pediatrii.	
<i>Fu Ren Da Quan Liang Fang</i> 妇人大全良方	Chen Ziming 陈自明	První specializovaný text o gynekologii a porodnictví.	
<i>Shang Han Ming Li Lun</i> 伤寒明理论	Cheng Wuji 成无己	Obsahuje detailní vysvětlení a analýzu 20 směsí pro léčbu chladného onemocnění.	
<i>Xuan Ming Lun Fang</i> 宣明论方	Liu Wansu 刘完素	Část jednoho ze čtyř kontrastních myšlenkových směrů, které se soustředily na používání studených a chladných léčiv.	
<i>Ru Men Shi Qin</i> 儒门事亲	Zhang Congzheng 张从正	Část jednoho ze čtyř kontrastních myšlenkových směrů, které se soustředily na používání odvodňujících látek.	

<i>Pi Wei Lun</i> 脾胃论	Li Gao (Dongyuan) 李杲 (东垣)	Část jednoho ze čtyř kontrastních myšlenkových směrů, které se soustředily na používání tonizujících látek sleziny a žaludku.	
<i>Dan Xi Xin Fa</i> 丹溪心法	Zhu Zhengheng 朱震亨	Část jednoho ze čtyř kontrastních myšlenkových směrů, které se soustředily na používání látek vyživujících yin.	Yuan
<i>Pu Ji Fang</i> 普济方	Zhu Sudeng 朱橚等	Nejkomplexnější soupis 61 739 bylinných směsí různých lékařských oborů.	Ming
<i>Yi Zhen Yi De</i> 疫疹一得	Yu Shiyu 余师愚	Důležité texty k teorii o horkých typech onemocnění.	Qing
<i>Wen Bing Tiao Bian</i> 温病条辨	Wu Tang (Jutong) 吴塘 (鞠通)		
<i>Wen Re Jing Wei</i> 温热经纬	Wang Shixiong (Mengying) 王士雄 (孟英)		

Na základě tohoto vzorku můžeme usoudit, že většina děl s předpisy byla publikována za dynastie Song. V tomto období byly zaznamenány významné ekonomické, kulturní a technologické pokroky, které učinili soudobou Čínu nejvyspělejší zemí světa. Jedním z klíčových faktorů tohoto úspěchu byl nárůst vydavatelství, knihoven a škol, což vedlo k rozvoji literatury všech žánrů a zvýšení úrovně vzdělání a gramotnosti obyvatelstva (Chinnery 2008, s. 110-117). Tento fakt může být možným odůvodněním hojné produkce děl týkajících se bylinných předpisů.

Dále si můžeme všimnout, že díla jsou buď specializovaná, například pro pediatrii či gynekologii, nebo obecná, zaznamenávající široké spektrum onemocnění a jejich léčbu. Kromě toho pozorujeme minimálně tři aspekty, ve kterých se díla svým obsahem a formou podobají žánru *Bencao*. Obdobně jako u *Bencao* obsahují tyto knihy tradiční předpisy obohacené o nové komentáře a poznámky mladších autorů, kteří přinášejí nové myšlenkové směry a pohled na léčbu. Jedná se například o dílo *Shang Han Mi Li Lun*, které se často uvádí v kontrastu s *Wen Bing Tiao Bian* (*Shang Han vs Wen Bing? What is Shang Han Lun Theory?* [online], 2020). Mimo to některá díla pojednávají rovněž o akupunktuře, diagnostice pulzu či principech léčby, a svým obsahem tak zasahují i do

dalších disciplín čínské medicíny. Tato skutečnost potvrzuje fakt, že se jedná taktéž o diverzní texty, stejně jako tomu je u *Bencao*. Nakonec poznatky a vědomosti autorů se stejně jako v literatuře *Bencao* často opírají o základy teorie *yin* a *yang*.

3.2 Povaha neboli čtyři *qi*

Povaha bylin (四气/*si qi*) určuje jejich samotnou termodynamickou tendenci. V rámci této kategorie mohou být rostliny rozřazeny jako: studené, chladné, teplé a horké. Některé zdroje uvádějí rovněž neutrální kategorii. WHO (2022, s. 365) *si qi* definuje jako „čtyři základní vlastnosti léčiv – studená, horká, teplá a chladná“.³³ Toto rozlišení nám usnadňuje modifikaci bylinných směsí tak, aby co nejlépe působily na povahu patogenu, kterým byl zasažen lidský organismus. Chladné či studené byliny jsou vhodné k léčbě tzv. horkých typů onemocnění (zánět, horečka), kdy dovedou z organismu pročistit horko, oheň či odstranit toxin. Naopak byliny teplé až horké povahy dovedou organismus prohřát, vyživit jeho přirozený *yang* a rozehnat studený typ onemocnění (vodnatá rýma, nachlazení z prochladnutí). Nakonec neutrální byliny nemají tendenci zachlázovat ani ohřívat, tudíž mohou být použity v léčbě jak horkého, tak také chladného patogenu (Wu 2002, s. 8-9).

3.3 Pět chutí

Další kategorií charakterizující účinek bylin je soubor tzv. pěti chutí (五味/*wu wei*): kyselá, hořká, sladká, ostrá a slaná. Jedná se o označení, které popisuje skutečnou chuť bylin, ale také odkazuje na jejich funkci. WHO (2022, s. 5) *wu wei* definuje jako „pět chutí – kyselá, hořká, sladká, ostrá a slaná, které jsou asociovány s pěti prvky – dřevem, ohněm, zemí, kovem a vodou.“³⁴ Toto rozřazení vzniklo na základě klinické praxe a pozorování reakcí po konzumaci. Každá z pěti chutí proto přisuzuje bylinám rozdílné účinky na organismus. Některé zdroje rovněž uvádějí šestou vágní chuť, což však může narušovat tradičně zavedený systém pěti-jinakosti, které přímo korespondují se systémem pěti prvků (Wu 2002, s. 10).

³³ Přeloženo z angličtiny: „The four basic properties of medicines—cold, hot, warmth, and coolness.“

³⁴ Přeloženo z angličtiny: „The five flavours are sour, bitter, sweet, pungent and salty. In the five elements, they are associated with wood, fire, earth, metal and water respectively.“

3.3.1 Kyselá chuť

Byliny kyselé chuti (酸味/*suan wei*) mají schopnost stahovat a zadržovat. Vzhledem k tomu jsou často využívány v léčbě nedostatkových syndromů³⁵ a různých typů propadů³⁶ jako je například průjem, pocení či poruchy ejakulace u mužů (Wu 2002, s. 10). Patří zde například tyčinky lotosu indického (连须/*lian xu*/*Nelumbo nucifera*), které dovedou zadržovat ledvinnou esenci a zastavovat krvácení či plod klanoprašky čínské (五味子/*wu wei zi*/*Schisandra chinensis*), která zastavuje spontánní a noční pocení (Yao 1995, s. 361-362 a 78).

3.3.2 Hořká chuť

Léčivky hořké chuti (苦味/*ku wei*) se vyznačují schopností odvádět a vysušovat. Využívají se zejména k pročišťování patologického horka a ohně z organismu, ke stažení protipohybu *qi*, rozpouštění vlhkosti, tonizaci *yin*³⁷ a k léčbě zácpy (Wu 2002, s. 10). Příkladem mohou být byliny jako šišák bajkalský (黄芩/*huang qin*/*Scutellaria baicalensis*) nebo plod gardénie jasmínovité (梔子/*zhi zi*/*Gardenia jasminoides*), které umí pročišťovat vnitřní obraz plného horka (Xi 2002, s. 6).

³⁵ Nedostatkovými syndromy v čínské medicíně nazýváme například nedostatek *qi*, (气虚/*qi xu*) nebo nedostatek krve (血虚/*xue xu*). Například *qi xu* WHO (2022, s. 124) definuje jako stav charakteristický „krátkým dechem, únavou, malátností, nechutí mluvit, spontánním pocením, bledým jazykem a nedostatečným pulzem, což je výsledkem nedostatečnosti orgánů *zang fu*“. Přeloženo z angličtiny:

„Characterized by shortness of breath, fatigue, lassitude, reluctance to talk, and spontaneous sweating. The tongue is pale. The pulse is deficient. Often results from hypofunctions of the *zang-fu* organs.“

³⁶ WHO (2022, s. 124) toto definuje jako stav charakteristický „závratěmi, zastřeným viděním, malátností, pocitu poklesu směrem dolů v břiše, prolapsem rekta, orgánů či dělohy, bledým jazykem s bílým povlakem či slabým pulzem, což vzniká v momentě, kdy *qi* neklesá“. Přeloženo z angličtiny: „Characterized by dizziness, blurred vision, lassitude, a bearing-down sensation in the abdomen, rectal prolapse, and prolapsed internal organs or uterus. The tongue is pale with a white coating. The pulse is weak. Often occurs when *qi* fails to ascend.“

³⁷ WHO (2022, s. 377) takové byliny popisuje jako „léčiva sladké chuti a studené povahy, svým účinkem vyživují zejména *yin*ové tekutiny a jsou indikovány pro nedostatečnost *yin*u (nedostatečnost tekutin)“. Přeloženo z angličtiny: „Medicines that are sweet in flavour and cold in property. They mainly act to nourish *yin* fluids and are indicated for *yin* deficiency (insufficiency of fluids).“

3.3.3 Sladká chuť

Sladké (甘味/*gan wei*) byliny dovedou zejména tonizovat³⁸, harmonizovat a doplňovat střed³⁹, uvolňovat spasmu a harmonizovat další léčivky ve směsích. Jsou užívány k léčbě příznaků nedostatečnosti jako je nedostatek substancí *qi* a *yin*⁴⁰ (Wu 2002, s. 10-11). Některé z nejužívanější byliny v této kategorii jsou ženšen *ren shen*, kořen rehmanie lepkavé (熟地黄/*shu di huang/Rehmannia glutinosa*), lékořice uralská *gan cao* či kustovnice čínská *gou ji zi*. Většina léčivek sladké chuti má rovněž funkci zvlhčovat, což může mít pozitivní i negativní vliv na zažívání (Xi 2002, s. 6).

3.3.4 Ostrá chuť

Byliny ostré chuti (辛味/*xin wei*) umí rozhýbávat a rozptylovat. Díky tomu jsou hojně užívány ke zlepšení oběhu *qi*, oživení krve či rozptýlení příznaků z vnějšího napadení. Příkladem z této kategorie může být nat' máty (薄荷/*bo he/Mentha haplocalyx*), která svou povahou dovede účinně rozptylovat povrch, koprníček Walichův (川芎/*chuan xiong/Ligusticum striatum*), který se užívá k léčbě krevních stagnací či šachor hlíznatý (香附/*xiang fu/Cyperus rotundus*), který cílí na stagnaci *qi* (Xi 2002, s. 6).

3.3.5 Slaná chuť

Slané (咸味/*xian wei*) léčivky mají schopnost změkčovat zatvrdlé, utišovat bolest v krku a léčit zácpu svou projímavou povahou. Využívají se zejména k léčbě různých typů zatvrdlých hmatných útvarů, skrofulózy neboli krtice⁴¹ či zácpy (Wu 2002, s. 11). Z rostlin se zde řadí například stélka řasy hroznovice bledé (海藻/*hai zao/Sargassum*)

³⁸ V tomto kontextu slovo tonizovat znamená povzbudit, vzpružit nebo aktivovat.

³⁹ V kontextu čínské medicíny toto označení chápeme jako harmonizaci trávení. WHO (2022, s. 345) tuto metodu definuje jako „tonizující *qi*, posilující slezinu a prospívající žaludku, která je indikována pro stavy nedostatku sleziny a žaludku“. Přeloženo z angličtiny: „*A treatment method to tonify qi, strengthen the spleen and benefit the stomach. It is indicated for conditions due to qi deficiency of the spleen and stomach.*“

⁴⁰ Na nedostatek *qi* (*qi xu*) jsme odkazovali již u poznámky pod čarou č. 31. Nedostatečnost *ynu* (阴虚/*yin xu*) WHO (2022, s. 122) definuje jako „pocity horka v dlaních, na ploskách nohou a hrudníku, syndrom pařících se kostí, zarudlé tváře, závratě, tinnitus, suché rty, nos, hrdlo a kůže, noční pocení či zácpu“. Přeloženo z angličtiny: „*Characterized by feverish sensations in the palms, soles and chest, bone-steaming fever, flushed cheeks, dizziness, tinnitus, dry lips, nose, throat and skin, night sweats, nocturnal emissions, and constipation.*“

⁴¹ Onemocnění krčních uzlin tuberkulózního původu.

nebo stélka řasy čepelatky japonské (昆布/*kun bu/Thallus ecklonia*). Kromě toho jsou hojně využívány také suroviny minerálního původu, jako je třeba Glauberova sůl čili síran sodný (芒硝/*mang xiao/Natrii sulfas*) a další produkty živočišného původu (Xi 2002, s. 6).

3.3.6 Fádňi chut'

Byliny fádňi chuti (淡味/*dan wei*) umí podporovat močení a vylučovat vlhkost. Jejich uplatnění spočívá zejména v léčbě otoků a problémy s močením. Příkladem takových bylin, respektive hub, může být pórnatka kokosová (茯苓/*fu ling/Poria cocos*) či choroš oříš (猪苓/*zhu ling/Polyporus umbellatus*) (Xi 2002, s. 6).

3.4 Směr pohybu účinku

V návaznosti na předešlé kategorizace je třeba zmínit další z charakteristik, což je směr pohybu účinku. Čínská medicína rozeznává čtyři základní pohyby: nahoru, dolů, vně a dovnitř. Tato znalost je v rámci léčby využívána k lokalizaci určitého problému. Současně však cílí proti tendenci zasahujícího patogenu⁴². Pohyb směrem nahoru a na povrchu náleží *yang*u, pohyb směrem dolů a dovnitř se naopak přisuzuje *yin*u (Chang 2014, s. 10).

Byliny mají rovněž v rámci své povahy tendenci k určitému pohybu, což je jeden z vlivů určující jejich léčebný efekt. Existuje několik faktorů, které tyto pohyby určují.

3.5 Tropismus

Další důležitou rozlišující funkcí bylin je tzv. tropismus neboli *gui jing* (归经). *Gui* znamená „vztahující se“ a pojem *jing* odkazuje na vnitřní orgány a dráhy v těle. Jedná se tedy o kategorii, která popisuje účinky bylin působící na specifickou oblast lidského těla, což je vedle již výše zmiňovaných, další významný určující faktor pro předpis bylinných směsí. Pro názorný příklad můžeme zmínit třeba kořen Lékořice uralské *gan cao*, která svým účinkem vstupuje do dráhy sleziny nebo semínko meruňky (杏仁/*xing ren/Prunus*

⁴² Patogeny (邪气/*xie qi*) mají z pohledu čínské medicíny obdobně jako jiné aspekty svou specifickou povahu. Může se jednat o škodliviny vnitřního nebo vnějšího původu, *yinové* či *yangové* povahy, které obecně rozeznáváme jako: vítr (风/*feng*), chlad (寒/*han*), vlhkost (湿/*shi*), sucho (燥/*zao*), horko/oheň (热/*re*; 火/*huo*) a letní horko (暑/*shu*) (WHO 2022, s. 23-27).

armeniaca), které zase vstupuje do dráhy plic (Xu 2014, s. 132). Také zázvor (生姜/*sheng jiang/Zingiber officinale*) má tropismus k plicím, slezině a žaludku. Z toho vychází i užití v léčbě. Zázvor známe jako účinného pomocníka při nachlazení. V tomto kontextu dává tropismus k plicím smysl, jelikož nám pomáhá utišit kašel a otevřít póry, a tím vyvolat pocení. V japonské kultuře se pojídá spolu se sushi, jelikož má tropismus k žaludku a dovede tak snižovat případnou toxicitu syrových ryb. Kromě toho zázvor snižuje nauzeu, a proto se doporučuje jako alternativa klasických antiemetik⁴³ v těhotenství nebo pro děti.

3.6 Metody zpracování bylin

Před samotným užíváním je nutné byliny zpracovat dle požadavků léčby, náležitostí předpisu a přípravy směsi. Tento proces se čínsky nazývá *pao zhi* (炮炙) a vychází z tradičních farmakologických postupů (Xi 2002, s. 2). Hlavní důvody pro zpracování bylin jsou následující: zesílení léčebného efektu, zmírnění toxicity a nežádoucích účinků, bezpečné skladování, odstranění nečistot, odstranění zápachu a příprava pro další zpracování (krájení, drcení atd.). Posledním důvodem je změna povahy bylin. Například rehmanie lepkavá *di huang* má ve výchozí formě *sheng* (生) chladnou povahu, a tak dovede ochlazovat krev. Když se však upraví v páře a získá formu *shu*, tak se její povaha změní na teplou. V této úpravě umí krev vyživovat (Chang 2014, s. 29-30). Dále přikládám tabulku popisující metody úprav, které probíhají za tepla. Existují rovněž další postupy a jejich samotná kategorizace, nicméně výčet níže je pro účel této práce dostačující. Následující podkapitola představí tři formy úpravy bylin, které budou předmětem komparativní analýzy v praktické části.

⁴³ Jako antiemetika se označují léky proti zvracení.

Tab. 4 Metody úpravy bylin probíhající za tepla

Název	Charakteristika metody úpravy
熟/shu; 蒸/zheng	Metoda přípravy v páře či ohřátí ve vodě.
炒/chao ⁴⁴	Smažení/pražení na sucho za účelem vysušení nebo společně s adjuvans ⁴⁵ .
炙/zhì ⁴⁶	Smažení/pražení za užití tekutiny jako adjuvans. Se zázvorem (姜炙/jiang zhì), s medem (蜜炙/mì zhì), s octem (醋炙/cù zhì), s alkoholem (酒炙/jiǔ zhì), se solí (盐炙/yán zhì).
煅/duàn ⁴⁷	Přímá či nepřímá úprava surovin při velmi vysoké teplotě za účelem pulverizace ⁴⁸ a co nejúčinnější extrakce aktivních látek; často se užívá pro zpracování minerálů a škeblí
煨/wei ⁴⁹	Pečení bylin obalených v hlíně/navlhčeném papíře/pastě na rozžhaveném popelu, dokud není svrchní vrstva spálená nebo popraskaná a vnitřek ohřátý na určitou teplotu.
炮/pào ⁵⁰	Rychlé smažení/pražení za extrémně vysoké teploty do zhnědnutí a popraskání; proces snižuje toxicitu a zjemňuje výrazné účinky bylin.
烘/hong; 焙/bei ⁵¹	Pomalá forma sušení za nízké teploty, tak aby nedošlo ke spálení; často slouží k úpravě květů a hmyzu.

Zdroj: Vlastní zpracování podle informací od Benskeho (2004, s. 26-27) a WHO (2022, s. 363-365)

3.7 Forma zpracování bylin

Wan ji

Zřejmě nejdostupnějším zpracováním čínských bylin na českém trhu jsou tzv. pilulky (丸/wan; 丸剂/wan jì). Jsou to malé hnědé lesklé kuličky, které se připravují z namletého bylinného prášku, který se smíchá s tekutinou či jiným viskózním médiem. Následně jsou z hmoty vyrobeny malé, střední nebo velké kuličky. Výhodou této formy je snadné užívání, možnost dlouhodobého skladování a také nižší cena. Využívají se zejména při léčbě chronických stavů, ale také pro náhlé akutní onemocnění, jelikož jsou v porovnání

⁴⁴ Anglický překlad zní „stir-frying“.

⁴⁵ Prostředek zesilující účinek např. léku.

⁴⁶ Anglický překlad zní „stir-frying with liquid adjuvants“.

⁴⁷ Anglický překlad zní „calcine“.

⁴⁸ Jinými slovy namletí na prášek.

⁴⁹ Anglický překlad zní „roast“.

⁵⁰ Anglický překlad zní „quick-frying“.

⁵¹ Anglický překlad zní „dry curing or baking“.

s odvary rychleji a snadněji dostupné. Tato forma je rovněž výhodná pro zapracování bylin, které nelze standardně přidávat do odvaru. Jedná se často o toxické nebo výrazně aromatické byliny. Existuje několik typů pilulek *wan ji*: pilulky připravované s medem (蜜丸/*mi wan*), s vodou (水丸/*shui wan*), s pastou (糊丸/*hu wan*) a z bylinného koncentrátu (浓缩丸/*nong suo wan*) (Bensky 2015, s. 35).

Pian ji

Tablety *pian* (片剂) jsou moderní formou, která vzniká stlačením surových bylin nebo bylinného koncentrovaného prášku s pomocnou látkou. V současnosti se bylinné léky hojně prodávají právě v této formě. Její předností je přesné dávkování a dlouhodobé skladování. Občas se tablety potahují pro ochranu před vlhkostí nebo obalují v cukru, aby došlo k zamaskování výrazné, potažmo nepříjemné chuti bylin. Potahování tablet se uplatňuje taktéž v případě, kdy chceme předejít případnému podráždění žaludku. Tablety se tak rozpustí až ve střevě, kde člověku nezpůsobí podráždění a lépe se vstřebají (Chen a Chen 2009, s. 18).

Jiu ji

Medicínální víno či tinktura (酒剂) je forma, která využívá zejména obilný alkohol jako rozpouštědlo pro extrakci aktivních látek z bylin. Lze jej připravit pouhým namáčením bylin v alkoholu při pokojové teplotě, nebo vařením bylin v roztoku vody a alkoholu. Před použitím se hotový roztok přefiltruje a může se užívat jak vnitřně, tak i zevně. Oproti jiným formám se tato odlišuje právě obsahem alkoholu, který navíc podporuje oběh krve a otevírá dráhy *jing luo*. Z toho důvodu je tato forma preferovaná při některých stavech nedostatku, slabosti, bolestech zapříčiněné větrem, chladem a vlhkem⁵² či vnějších zranění (Chen a Chen 2009, s. 17).

⁵² Tento typ onemocnění nazývá čínská medicína jako *bi zheng* (痺证). WHO (2022, s. 251) jej definuje jako „soubor obtíží charakteristické bolestí kloubů, necitlivostí a narušením pohybu z důvodu větru, chladu a vlhkosti nebo horka postihující dráhy/meridiány“. Přeloženo z angličtiny: „A group of disorders characterized by joint pain, numbness and impaired movement due to wind, cold and dampness or heat attacking the meridians.“

3.8 Hierarchizace bylin v čínských směsích

Skladba čínských bylinných směsí spočívá ve vzájemné interakci ingrediencí, které se vzájemně ovlivňují. Cílem je vytvořit vyváženou a bezpečnou směs, která je efektivní a má co nejméně vedlejších účinků. Je proto důležité rozumět tomu, jak a které byliny ovlivňují jednu druhou, a jaké má každá z nich individuální využití. Společně pak tato kombinace přináší mnohem silnější terapeutický efekt, než kdyby byla aplikována pouze jedna konkrétní složka. Některé byliny spolupracují synergicky a vzájemně zesilují svůj účinek, avšak jiné byliny mohou být naopak vzájemně nekompatibilní, což by ve směsi působilo kontraproduktivně.

V rámci sestavování směsí se využívá princip tzv. hierarchie. O tomto systému hovořil již Žlutý císař: „Žlutý císař řekl: *Co to znamená být císařem a ministrem v systému směsí? Qi Bo řekl: Císař je ten, kdo zodpovídá za léčbu nemoci, ten, kdo pomáhá císaři je ministr, a ten, kdo je zavázán ministrovi je poslíček.*“⁵³. Tato hierarchie vychází z čínského tradičního členění společnosti, což bylo, jak zde názorně vidíme, typické nejen pro samotný císařský dvůr. Kromě toho je nutné podotknout, že některé bylin mohou ve směsích své role měnit. To znamená, že v jedné směsi zastává například roli císaře a v jiné zase roli ministra či asistenta (Deng 2014, s. 97). Dále si krátce charakterizujeme jednotlivé bylinné třídy, jak uvádí Bensky (2015, s. 30-31).

Císař

Výraz císař (君/*jun*) můžeme rovněž přeložit jako panovník, vládce, král, vedoucí, ředitel či náčelník. Jedná se o bylinu, která má ve směsi klíčovou roli a největší efekt vůči zasahujícímu patogenu či nemoci. Ingredience této třídy je v předpise nezbytná. Ostatní mohou, ale nemusí být nutnou součástí předpisu.

Ministr

Třidu ministra (臣/*chen*) můžeme najít rovněž pod pojmy zástupce, pobočník nebo společník. Ministr obecně zastává dvě hlavní funkce. Zaprvé pomáhá císařské bylině

⁵³ Přeloženo z čínštiny: „帝曰：善。方制君臣何谓也。歧伯曰：主病之谓君，佐君之谓臣，应臣之谓使“ (素问 - 至真要大论: 21)

v boji s patogenem či nemocí. Zadruhé působí jako hlavní síla v rámci léčby komorbidit⁵⁴.

Asistent

Třída asistenta (佐/*zuo*) může mít na starost až tři funkce. Jako první zesiluje účinek císařské či ministerské byliny, nebo léčí další, méně významné příznaky nemoci. Druhou funkcí je zmírnění či eliminace toxicity a výrazné povahy císařských a ministerských byliny, je-li potřeba. Nakonec asistent může být svým účinkem protichůdný císařské bylině. Tento princip se využívá zejména v léčbě komplexních stavů.

Poslíček

Byliny označované jako poslíček (使/*shi*) můžeme rovněž nazývat průvodci či prováděči. Dovedou zejména soustředit léčebný účinek na konkrétní dráhy nebo oblasti lidského těla. Zároveň umí harmonizovat a sjednocovat účinky všech bylin ve směsi.

Pro úplnost si můžeme uvést názorný rozbor na odvaru z chvojníku (麻黄汤/*ma huang tang*), který byl poprvé zaznamenán v díle *Shang Han Lun* od autora Zhang Zhongjinga. Tento předpis se tradičně používá při vnějším napadení chladným patogenem, což se projevuje jako kýchání, sípání, zimnice s horečkou bez pocení či bolesti hlavy a těla. V pojetí čínské medicíny bereme tento stav jako onemocnění, které se drží při povrchu těla, a je potřeba jej rozptýlit a vypudit ven. Císařskou bylinou této směsi je chvojník čínský (麻黄/*ma huang/Ephedra sinica*), který má teplou povahu, ostrou chuť a umí vyvolat pocení. Kromě toho léčí plíce a sípání. Jedním z ministrů jsou větvičky skořicovníku čínského (桂枝/*gui zhi/Cinnamomum cassia*), které rovněž dovedou otevřít póry, a tím vyvolat pocení. Mimo to zahřívají dráhy a usnadňují proudění *qi*. Druhým ministrem je semínko meruňky *xing ren*, které podporuje tok *qi* plic. Svým účinkem napomáhá léčbě sekundárních symptomů jako je sípání a také vylučuje patogen z těla. Poslední složkou je lékořice *gan cao* v úpravě 炙 (*zhi*) na pozici asistenta. Harmonizuje účinek směsi a zmírňuje potopudné účinky císařské a ministerské byliny. Předpis nezahrnuje poslíčka, jelikož *ma huang* a *xing ren* přirozeně vstupují do plic (Chen 2009, s. 39-40).

⁵⁴ Označení pro současný výskyt více nemocí.

3.9 Syntéza děl bylinných předpisů a *Bencao*

Závěrem třetí kapitoly je shrnutí několika výše představených děl o čínských bylinných směsích, které jak jsme zjistili, mají mnohem širší obsah než jen samotné předpisy. V několika aspektech se podobají *Bencao*. Prvním je již zmiňovaný průnik do dalších vědních oborů, potažmo do dalších disciplín čínské medicíny, jako je například akupunktura, nebo diagnostika. Druhý společný aspekt spočívá v respektu vůči tradičním předpisům, které jsou povětšinou přepisovány dále a obohacovány o nové komentáře a dodatky. Třetím je opora v základních teoriích a filozofii. Další podkapitoly, jako jsou povaha, chuť, směr pohybu účinku či tropismus, slouží pro ještě více specifické pojetí čínských bylin a jejich zařazení v rámci předpisů. Můžeme lépe chápat, jak je z čínského pohledu nahlíženo na charakteristiku a účinky bylin, což je navíc podpořeno několika názornými příklady. Nakonec metody zpracování, forma a hierarchie bylin nám vysvětluje roli jednotlivých léčivků v rámci předpisů a možnosti proměny jejich účinku v návaznosti na úpravu. Ta je nezbytná pro to, aby byla směs co nejvyváženější a nejúčinnější. Práce představuje celkem tři formy zpracování: *wan ji*, *pian ji* a *jiu ji*, jelikož právě tyto formy budou předmětem zkoumání v praktické části.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Cíl výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy

Cílem tohoto výzkumu je komparace volně dostupných produktů čínské medicíny několika různých výrobců a značek společně s normativním předpisem v *Čínském lékopise*. Jedná se primárně o preparáty formy *wan ji*, *pian ji* a *jiu ji*. K tomuto zhodnocení jsou využívány jak informace a poznatky shrnuté v teoretické části práce, tak informace z internetových zdrojů – zejména stránek výrobců či distributorů srovnávaných produktů, anglické verze *Čínského lékopisu* (2015) a čínské verze *Čínského lékopisu* (2020). Pro další reference v souvislosti s lékopisy budou užívány názvy „*Čínský lékopis* (2015)“ pro anglickou verzi a „*Čínský lékopis* (2020)“ pro čínskou verzi.

Výzkumné otázky

1. Do jaké míry jsou čínské bylinné směsi nabízené v rámci českého trhu totožné s normativní recepturou v Čínském lékopise?
2. Shoduje se nabízená forma produktu s doporučenou formou zpracování dané receptury?
3. Existují odchylky v názvech čínských bylinných receptů?
4. Je *Čínský lékopis* opravdu kvalitním normativním zdrojem pro výzkumnou práci?

Hypotézy

H₁: Některé značky tuto normu dodržují a jiné zase vyrábí různé modifikace, které se od originální receptury více či méně vzdalují.

H₂: Záleží na konkrétní značce a výrobci. Někteří respektují předpis pro určitou formu a jiní ne.

H₃: Názvy čínských směsí by měly vycházet z čínských znaků. Avšak se domnívám, že tomu tak v některých případech není.

H₄: *Čínský lékopis* je kvalitním zdrojem informací.

4.2 Metodika výzkumu

Pro výzkum této práce byly vybrány populární značky s širokým sortimentem produktů čínské medicíny, které jsou volně dostupné ke koupi na internetu. Jedná se jak o české výrobce, tak i zahraniční. Do výzkumu nebyly zařazeny značky nabízející pouze velmi malé množství produktů, jakožto nedostačující množství vzorků k výzkumu.

Technika sběru dat

Nejprve byl zhotoven seznam všech nabízených produktů v rámci každé jedné značky. Následně byl z těchto výčtů vytvořen průnik na základě shodnosti názvů směsí, který byl rovněž porovnán s informacemi uvedenými v *Čínském lékopise* (2015) a *Čínském lékopise* (2020). Tento již užší výběr předpisů byl dále rozčleněn dle kategorizace jejich účinku na základě knihy Benského (2015). Z toho vyplynuly celkem čtyři kategorie: Směsi regulující krev, krevní oběh; Harmonizující směsi; Tonizující směsi a Směsi

odvádějící vlhkost, které zahrnovaly více než jednoho zástupce v rámci výzkumného vzorku. Kategorie Směsi odvádějící vlhkost byla nakonec vynechána, jelikož *Čínský lékopis* (2015) a (2020) nemá v tomto případě u jednoho ze zástupců předpis pro formu *wan ji*, *pian ji* či *jiu ji*, které jsou pro tento výzkum výchozí.

Charakteristika výzkumného vzorku

Bylo vybráno celkem šest bylinných receptů, které lze rozdělit do tří, již výše zmiňovaných kategorií – Směsi regulující krev, krevní oběh; Harmonizující směsi a Tonizující směsi. Každý z receptů je detailně rozebrán v rámci jedné tabulky. Samotná tabulka je shora opatřena názvem zkoumaného předpisu a díla, ze kterého recept pochází. V rámci jednoho předpisu je porovnáno pět odlišných značek spolu s *Čínským lékopisem* (2015) a (2020). Srovnání bylo provedeno na třech úrovních – ingredience, forma a jazyková stránka. Níže jsou uvedeny zkratky, které byly přiděleny jednotlivým značkám za účelem lepší přehlednosti tabulky.

V rámci úrovně ingredience je pozorována zejména shodnost použitých surovin v jednotlivých výrobcích, ingredience navíc a úprava bylin. Názvy včetně úpravy jednotlivých bylin v latině či angličtině jsou převzaty z *Čínského lékopisu* (2015) a názvy čínské z *Čínského lékopisu* (2020). Úroveň forma sleduje případné deviace v oblasti formy zpracování daného předpisu. Nakonec úroveň jazykové stránky zkoumá shodnost zápisu názvů v *pinyin*u, čínské znaky a význam českých nebo anglických názvů směsí. Anglické názvy používají firmy Medboom a Sinecura, zatímco TCM Bohemia, TCM Herbs a Yao Medica, jakožto české značky, používají názvy české. Případné odchylky, či chyby v názvech, jsou v tabulkách zvýrazněny červenou barvou. Autor rovněž uvádí vlastní návrhy překladů názvů jednotlivých směsí.

TCM B. – TCM Bohemia

MB – Medboom

TCM H. – TCM Herbs

SC – Sinecura

YaoM – Yao Medica

4.2.1 Směsi regulující krev, krevní oběh

4.2.1.1 Xue Fu Zhu Yu Wan

Tab. 5 Xue Fu Zhu Yu Wan, Yi Lin Gai Cuo (医林改错) (Bensky 2015, s. 564)

	Čínský lékopis (2015) a (2020)	TCM B.	TCM H.	MB	YaoM	SC
Ingredience	Bupleuri Radix (柴胡/ <i>chai hu</i>)	•	•	•	•	•
	Angelicae Sinensis Radix (当归/ <i>dang gui</i>)	•	•	•	•	•
	Rehmanniae Radix (地黄/ <i>di huang</i>)	•	•	•	•	•
	Paeoniae Radix Rubra (赤芍/ <i>chi shao</i>)	•	•	•	•	•
	Carthami Flos (红花/ <i>hong hua</i>)	•	•	•	•	•
	Persicae Semen (桃仁/ <i>tao ren</i>)	•	•	•	•	•
	Aurantii Fructus (stir-baked with bran) (麸炒枳壳/ <i>chao zhi ke</i>)	•	•	•	•	•
	Glycyrrhizae uralensis Radix et Rhizoma (甘草/ <i>gan cao</i>)	•	•	•	•	•
	Chuanxiong Rhizoma (川芎/ <i>chuan xiong</i>)	•	•	•	•	•
	Achyranthis Bidentatae Radix (牛膝/ <i>niu xi</i>) ⁵⁵	•	•	•	•	
	Platycodon (Platycodi) Radix (桔梗/ <i>jie geng</i>)	•	•	•	•	•
	ingredience navíc					56
	jiná úprava bylin	57	58			
Forma	forma <i>wan ji</i>	•		•		
	forma <i>pian ji</i>		•			•
	forma <i>jiu ji</i>				•	
	chyba v kategorizaci formy		<i>wan ji</i>		<i>tang</i>	<i>tang</i>

⁵⁵ 牛膝 je v jiných zdrojích označován také jako 淮牛膝/怀牛膝. Jedná se o rostlinu *Achyranthes bidentata*. Zatímco 川牛膝 označuje bylinu *Cyathula officinalis*.

⁵⁶ *chuan niu xi*

⁵⁷ *cu chai hu, sheng zhi ke*

⁵⁸ *zhi gan cao*

⁵⁹ *zhi ke* není v úpravě *chao*

Jazyková stránka	název v pinyin: <i>Xuefu Zhuyu Wan</i>	●	●	●	●	●
	název ve znacích: 血府逐瘀丸 ⁶⁰	血府逐瘀丸		血府逐瘀丸		血府逐瘀汤
	chyba v názvu					●
	název česky/anglicky: <i>Xuefu Zhuyu Pills</i>	61	62	63	64	65

Ingredience

Můžeme si všimnout, že veškeré ingredience předpisu *Xue Fu Zhu Yu Wan* se v produktech různých výrobců až na jednu složku shodují s receptem v *Čínském lékopise*. Pouze značka Sinecura používá místo kořene achyranu dvouzubého (淮牛膝/怀牛膝 /*huai niu xi*/Achyranthes bidentata) kořen byliny cyathula (川牛膝/*chuan niu xi*/Cyathula officinalis). TCM Bohemia a TCM Herbs uvádí jinou úpravu bylin, než je předepsané normě. Medboom, Yao Medica a Sinecura na etiketě navíc neuvádějí úpravy bylin.

Forma

U produktů TCM Bohemia a Medboom předepsaná forma koresponduje s reálnou podobou produktu. Avšak TCM Herbs, Yao Medica a Sinecura představují v tomto ohledu problém. TCM Herbs uvádí předpis pro formu *wan*, avšak ve skutečnosti prodává produkt ve formě *pian*. Stejný případ pozorujeme u Yao Medica, kdy představují předpis pro formu *tang*⁶⁶ a reálným produktem je tinktura. Nakonec firma Sinecura rovněž uvádí recept pro formu *tang*, avšak prodává tablety *pian*.

⁶⁰ Kuličky odstraňující krevní stázi (přeloženo autorem)

⁶¹ Stezky palácového parku

⁶² Zpevnění podemletého břehu®

⁶³ Destasis Form

⁶⁴ Blokáda císaře

⁶⁵ Persica & Carthamus Combination

⁶⁶ Podle WHO (2022, s. 369) je 汤剂 (*tang ji*) „tekutina vyvařená z čínských bylin ve vodě“. Přeloženo z angličtiny: „A liquid made by decocting prepared pieces of Chinese medicines in water.“

Jazyková stránka

Všechny zkoumané značky uvádějí název v *pinyin*. Čínské znaky uvádí pouze tři z pěti výrobců – TCM Bohemia, Medboom a Sinecura. Z toho čínské znaky v názvu produktu Sinecury nekorespondují s formou prodáváného produktu. Název uvádí *Xue Fu Zhu Yu Tang*, avšak produktem jsou tablety *pian*, což považují za chybu v názvu. Nakonec produkty všech značek disponují českým či anglickým názvem, který nepřilíží koresponduje s překladem originálu. Jeho volný překlad by mohl znít jako „*Kuličky odstraňující krevní stázi*“, čemuž se ze všech vyjmenovaných nejvíce přibližuje anglický název značky Medboom.

4.2.1.2 Gui Zhi Fu Ling Wan

Tab. 6 Gui Zhi Fu Ling Wan, Jin Gui Yao Lue (金匱要略) (Chen a Chen 2009, s. 528)

	Čínský lékopis (2015) a (2020)	TCM B.	TCM H.	MB	YaoM	SC
Ingredience	Cinnamomi Ramulus (桂枝/ <i>gui zhi</i>)	•	•	•	•	•
	Poria (茯苓/ <i>fu ling</i>)	•		•	•	•
	Moutan Cortex (牡丹皮/ <i>mu dan pi</i>)	•	•	•	•	•
	Paeoniae Radix Rubra (赤芍/ <i>chi shao</i>)	•	•	•	•	•
	Persicae Semen (桃仁/ <i>tao ren</i>)	•	•	•	•	•
	ingredience navíc		67		68	
	jiná úprava bylin					
	chybějící informace o úpravě bylin	—	—	—	—	—
Forma	forma <i>wan ji</i>	•				
	forma <i>pian ji</i>		•	•		•
	forma <i>jiu ji</i>				•	
	chyba v kategorizaci formy		<i>wan ji</i>		<i>wan ji</i>	<i>wan ji</i>

⁶⁷ *bai shao, dang gui*, (藁本/*gao ben/ Ligusticum sinense*), *chuan xiong*, (丹参/*dan shen/Salvia miltiorrhiza*), *xiang fu*, (蒲黄/*pu huang/ Typha angustifolia*), *zhi ke, hong hua, zhi gan cao*

⁶⁸ *bai shao*

Jazyková stránka	název v pinyin: <i>Guizhi Fuling Wan</i>	●	●	●	●	●
	název ve znacích: 桂枝茯苓丸 ⁶⁹	桂枝茯苓丸		桂枝茯苓片		桂枝茯苓丸
	chyba v názvu					
	název česky/anglicky: <i>Guizhi Fuling Pills</i>	70	71	72	73	74

Ingredience

Ingredience se více méně opět shodují s normativním předpisem. Odchylku pozorujeme u výrobků TCM Herbs a Yao Medica. Zatímco Yao Medica uvádí navíc pouze kořen pivoňky *bai shao*, TCM Herbs zařazuje až deset dalších ingrediencí. Kromě toho ve svém produktu vynechává pórnatku kokosovou *fu ling*, která se už jen podle názvu této směsi jeví pro složení jako zásadní. U tohoto vzorku není hodnocena úprava bylin, jelikož podle předpisu *Čínského lékopisu* použité byliny žádnou úpravu nevyžadují.

Forma

Co se týče formy, odchylky jsou obdobné jako u předchozí směsi. Rozdíly jsou v informacích uvedených značkou TCM Herbs, Yao Medica a Sinecura. TCM Herbs vyrábí tablety dle předpisu pro formu *wan*. Yao Medica také užívá předpis pro formu *wan*, avšak se opět jedná o tinkturu. Sinecura svůj produkt prezentuje rovněž jako *wan*, ale ve skutečnosti se jedná o tablety *pian*.

Jazyková stránka

Po jazykové stránce všechny značky uvádějí název směsi v *pinyin*. Znaky uvádí obdobně, jako tomu bylo u předchozího předpisu pouze tři společnosti. Tyto názvy korespondují s nabízeným produktem, a tak v tomto ohledu neshledávám žádnou odchylku. Všechny firmy rovněž uvádějí český a anglický název. V tomto případě se originálnímu názvu nejvíce blíží firma Sinecura.

⁶⁹ Kuličky se skořicí a pórnatkou (přeloženo autorem)

⁷⁰ Odvalení kamenů z cesty

⁷¹ Zed' devíti draků®

⁷² Uter Form

⁷³ Rozbití blokády

⁷⁴ Cinnamon & Hoelen Formula

4.2.2 Harmonizující směsi

4.2.2.1 Xiao Yao Wan

Tab. 7 Xiao Yao Wan, Tai Ping Hui Min He Ji Ju Fang (太平惠民和剂局方) (Bensky 2015, s. 120)

	Čínský lékopis (2015) a (2020)	TCM B.	TCM H.	MB	YaoM	SC
Ingredience	Bupleuri Radix (柴胡/ <i>chai hu</i>)	•	•	•	•	•
	Angelicae Sinsensis Radix (当归/ <i>dang gui</i>)	•	•	•	•	•
	Paeoniae Radix Alba (白芍/ <i>bai shao</i>)	•	•	•	•	•
	Atractylodis Macrocephalae Rhizoma (stir-baked) (炒白术/ <i>chao bai zhu</i>)	•	•	•	•	•
	Poria (茯苓/ <i>fu ling</i>)	•	•	•	•	•
	Glycyrrhizae Radix et Rhizoma Preparatum cum Melle (炙甘草/ <i>zhi gan cao</i>)	•	•	•	•	•
	Menthae haplocalycis Herba (薄荷/ <i>bo he</i>)	•	•	•	•	•
	ingredience navíc	zázvor	zázvor	zázvor	zázvor	zázvor
	jiná úprava bylin	75	76			
Forma	forma <i>wan ji</i>	•		•		
	forma <i>pian ji</i>		•			•
	forma <i>jiu ji</i>				•	
	chyba v kategorizaci formy		<i>wan ji</i>		<i>san</i>	<i>san</i>

⁷⁵ *cu chai hu*

⁷⁶ u *bai zhu* nezmiňuje úpravu *chao*

Jazyková stránka	název v <i>pinyin</i> : <i>Xiaoyao Wan</i>	●	●	●	●	●
	název ve znacích: 逍遥丸 ⁷⁷	逍遥丸		逍遥丸		逍遥散
	chyba v názvu					●
	název česky/anglicky: <i>Xiaoyao Pills</i>	78	79	80	81	82

Ingredience

Všechny ingredience se v rámci tohoto předpisu shodují. Můžeme pozorovat, že všechny zkoumané společnosti do svého produktu přidaly zázvor *sheng jiang* jako ingredienci navíc. Co se týče úpravy, pouze TCM Bohemia zvolila jinou úpravu kořene prorostlíku čínského (柴胡/*chai hu/Bupleurum chinense*). Až na TCM Bohemia a TCM Herbs neuvádí značky úpravu použitých bylin.

Forma

Opět si můžeme všimnout chybovosti v kategorizaci formy u tří stejných firem – TCM Herbs, Yao Medica a Sinecura. TCM Herbs zaměňuje předpis pro *wan* s formou *pian*, zatímco Yao Medica a Sinecura uvádí předpis pro prášek *san*⁸³ a nabízejí tinkturu a tablety.

Jazyková stránka

Všechny značky uvádí název v *pinyin*, avšak čínské znaky pouze tři firmy, jako tomu bylo u předešlých dvou předpisů. Sinecura opět zaznamenává problém v korespondenci mezi názvem produktu a jeho reálně nabízenou formou. Nabízený *Xiao Yao San* jsou ve skutečnosti tablety *pian*. Obdobně jako u předešlých všechny značky uvádějí název produktu v češtině nebo angličtině. Zřejmě nejbliže originálnímu názvu je v tomto

⁷⁷ Kuličky volnosti a nespoutanosti (přeloženo autorem)

⁷⁸ Volnost svobodného poutníka

⁷⁹ Volnost svobodného poutníka

⁸⁰ Ease Form

⁸¹ Rozbití okovů

⁸² Tangkuei & Bupleurum Formula

⁸³ WHO (2022, s. 383) 散剂 (*san ji*) definuje jako „zpracování připomínající prášek ze směsi jedné nebo více bylin“. Přeloženo z angličtiny: „A powder-like preparation made from a mixture of one or more herbs.“

případě poetický název TCM Bohemie či TCM Herbs a věcný název společnosti Medboom.

4.2.2.2 Xiao Chai Hu Pian

Tab. 8 Xiao Chai Hu Pian, Shang Han Lun (伤寒论) (Chen a Chen 2009, s. 206)

	Čínský lékopis (2015) a (2020)	TCM B.	TCM H.	MB	YaoM	SC
Ingredience	Bupleuri Radix (柴胡/ <i>chai hu</i>)	•	•	•	•	•
	Pinelliae Rhizoma praeparatum cum zingibere et Alumine (姜半夏/ <i>jiang ban xia</i>) ⁸⁴		•	•		•
	Scutellariae Radix (黄芩/ <i>huang qin</i>)	•	•	•	•	•
	Codonopsis Radix (党参/ <i>dang shen</i>)	•	•	•		
	Glycyrrhizae Radix et Rhizoma (甘草/ <i>gan cao</i>)		•	•	•	•
	Zingiberis Rhizoma Recens (生姜/ <i>sheng jiang</i>)	•	•	•	•	•
	Jujubae Fructus (大枣/ <i>da zao</i>)	•	•	•	•	•
	ingredience navíc	85			86	87
	jiná úprava bylin		88			
	chybějící informace o úpravě bylin			•	•	•
Forma	forma <i>wan ji</i>	•		•		
	forma <i>pian ji</i>		•			•
	forma <i>jiu ji</i>				•	
	chyba v kategorizaci formy		<i>wan ji</i>		<i>tang</i>	<i>tang</i>

⁸⁴ úprava 姜 (*jiang*) je úprava se zázvorem

⁸⁵ *yu bai fu*

⁸⁶ *yu bai fu, ren shen*

⁸⁷ *ren shen*

⁸⁸ *zhi gan cao*

Jazyková stránka	název v <i>pinyin</i> : Xiaochaihu Pian	●	●	●	●	●
	název ve znacích: 小柴胡片 ⁸⁹	小柴胡 丸		小柴胡 汤丸		小柴胡 汤
	chyba v názvu			●		●
	název česky/anglicky: Xiaochaihu Tablets	90	91	92	93	94

Ingredience

Tento recept zaznamenává mnohem větší odchylku napříč všemi zkoumanými produkty různých společností, než tomu bylo u předešlých předpisů. TCM Bohemia a Yao Medica ve svých produktech vynechávají pinélii (半夏/*ban xia*/*Pinellia ternata*), což může souviset s toxickou povahou této byliny. Sinecura znovu spolu s Yao Medicou opomíjí pazvonek chloupkatý (党参/*dang shen*/*Codonopsis pilosula*). Nakonec opět TCM Bohemia nepřidává do směsi kořen lékořice *gan cao*. Všechny tyto zmiňované společnosti ve svých produktech zároveň uvádí několik ingrediencí navíc – typhonium (禹白附/*yu bai fu*/*Typhonium giganteum*) a *ren shen*. TCM Herbs užívá *gan cao* v úpravě *zhi*. Úpravy bylin neuvádí Medboom, Yao Medica a Sinecura.

Forma

V tomto případě lékopis neuvádí předpis pro formu *wan ji*, a tak vycházíme z předpisu pro *pian ji*. TCM Herbs a TCM Bohemia uvádí předpis pro *wan*, který v normativním zdroji nenacházíme. TCM Herbs však ve skutečnosti prodává tablety *pian*, což splňuje předepsanou formu. Yao Medica se řídí receptem pro *tang*, ale vyrábí tinkturu. Nakonec Sinecura užívá rovněž předpis pro *tang* a produkuje tablety *pian*, což taktéž splňuje normu. Pouze u produktů TCM Bohemia a TCM Herbs je zřejmé označení úpravy bylin. V tomto případě se může jednat o zásadní informaci, jelikož *ban xia* je bez patřičné úpravy výrazně toxická a může poškodit zdraví.

⁸⁹ Kuličky malého prorostlíku (přeloženo autorem)

⁹⁰ Milník na rozcestí

⁹¹ Krůpěj z lesní studánky®

⁹² Minor B Form

⁹³ Otevření dveří

⁹⁴ Minor Bupleurum Combination

Jazyková stránka

Názvy směsí v *pinyin*u jsou kompletní a v pořádku. Odchylinky však pozorujeme hned u dvou názvů ve znacích. Zaprvé Sinecura znovu uvádí název produktu *Xiao Chai Hu Tang*, avšak prodává tablety. Zadruhé Medboom v názvu svého produktu uvádí rovnou dvě formy – *tang* a *wan*. Skutečně prodáváným produktem jsou však kuličky *wan*. Názvy směsí jsou opět dostupné buď v češtině nebo angličtině. Název nejvíce se přibližující originálu je od společnosti Sinecura a Medboom.

4.2.3 Tonizující směsi

4.2.3.1 Bai He Gu Jin Wan

Tab. 9 Bai He Gu Jin Wan, Yi Fang Ji Jie (医方集解) (Chen a Chen 2009, s. 1036)

	Čínský lékopis (2015) a (2020)	TCM B.	TCM H.	MB	YaoM	SC
Ingredience	Lilii Bulbus (百合/ <i>bai he</i>)	•	•	•	•	•
	Rehmanniae Radix (地黄/ <i>di huang</i>)	•	•	•	•	•
	Rehmanniae Radix Praeparata (熟地黄/ <i>shu di huang</i>)		•	•	?	
	Ophiopogonis Radix (麦冬/麦门冬/ <i>mai men dong</i>)	•	•	•	•	•
	Scrophulariae Radix (玄参/ <i>xuan shen</i>)	•		•	•	•
	Fritillariae Cirrhosae Bulbus (川贝母/ <i>chuan bei mu</i>)	•	•	•	•	•
	Angelicae Sinensis Radix (当归/ <i>dang gui</i>)	•	•	•	•	•
	Paeoniae Radix Alba (白芍/ <i>bai shao</i>)	•	•	•	•	•
	Platycodon i (Platycodi) Radix (桔梗/ <i>jie geng</i>)	•	•	•	•	•
	Glycyrrhizae Radix et Rhizoma (甘草/ <i>gan cao</i>)	•	•	•	•	•

	ingredience navíc					
	jiná úprava bylin		95			96
	chybějící informace o úpravě bylin				97	●
Forma	forma <i>wan ji</i>	●				
	forma <i>pian ji</i>		●	●		●
	forma <i>jiu ji</i>				●	
	chyba v kategorizaci formy		<i>wan ji</i>		<i>tang</i>	<i>tang</i>
Jazyková stránka	název v <i>pinyin</i> : <i>Baihe Gujin Wan</i>	●	●	●	●	●
	název ve znacích: 百合固金丸 ⁹⁸	百合固金丸		百合固金片		百合固金汤
	chyba v názvu					●
	název česky/anglicky: <i>Baihe Gujin Concentration Pills</i>	99	100	101	102	103

Ingredience

Ingredience se shodují až na několik výjimek. TCM Bohemia a Sinecura neuvádí rehmánii *sheng di huang*. Yao Medica neuvádí úpravy bylin, a tak se můžeme pouze domnívat, zda se jedná o úpravu *shu di huang*. Produkt TCM Herbs neobsahuje krtičník (玄参/*xuan shen*/*Scrophularia ningpoensis*) a užívá řebčík Thunbergův (浙贝母/*zhe bei mu*/*Fritillaria thunbergii*) místo řebčíku úponkovitého (川贝母/*chuan bei mu*/*Fritillaria cirrhosa*). Nakonec uvádí lékořici *gan cao* v úpravě *zhi*. Produkty Yao Medica a Sinecura nemají na etiketě informace o úpravě bylin.

⁹⁵ *zhe bei mu* (místo *chuan*), *zhi gan cao*

⁹⁶ *zhe bei mu* (místo *chuan*)

⁹⁷ Směs obsahuje dvakrát složku *di huang*. Můžeme se jen domnívat, zda jde o chybu, nebo dvě rozdílné úpravy.

⁹⁸ Kuličky s cibulkami lilie zpevňující kov (přeloženo autorem) – kov je zde jako odkaz na plíce v návaznosti na systém pěti elementů. Můžeme tedy usuzovat, že daný předpis bude mít účinek na plíce.

⁹⁹ Hvízd stříbrné píšťalky

¹⁰⁰ Hvízd stříbrné píšťalky

¹⁰¹ Lily Form

¹⁰² Dunící kov

¹⁰³ Lily Combination

Forma

Chybovost se opakuje rovněž u tohoto předpisu. Jedná se znovu o TCM Herbs, která prezentuje svůj produkt jako *wan*, ale jedná se o tablety. Yao Medica produkuje tinktury namísto chybně uváděného odvaru. Nakonec Sinecura rovněž prodává tablety *pian* a ne odvar, jak uvádí v názvu směsi.

Jazyková stránka

Všechny produkty mají název v *pinyin*. Znaky uvádí pouze TCM Bohemia, Medboom a Sinecura. U Sinecury se název ve znacích opět neshoduje s reálnou formou prodáváného produktu. Názvy v češtině a angličtině jsou rovněž kompletní. Nejblíže originálnímu znění je společnost Sinecura a Medboom.

4.2.3.2 Bu Zhong Yi Qi Wan

Tab. 10 Bu Zhong Yi Qi Wan, Pi Wei Lun (脾胃论) (Chen a Chen 2009, s. 542)

	Čínský lékopis (2015) a (2020)	TCM B.	TCM H.	MB	YaoM	SC
Ingredience	Astragali Radix Praeparata Cum Melle (炙黄芪/ <i>zhi huang qi</i>)	•	•	•	•	•
	Codonopsis Radix (党参/ <i>dang shen</i>)	•	•	•	•	
	Glycyrrhizae Radix et Rhizoma Preparata Cum Melle (炙甘草/ <i>zhi gan cao</i>)	•	•	•	•	•
	Atractylodis Macrocephalae Rhizoma (stir-baked) (炒白术/ <i>chao bai zhu</i>)	•	•	•	•	•
	Angelicae Sinensis Radix (当归/ <i>dang gui</i>)	•	•	•	•	•
	Cimicifugae Rhizoma (升麻/ <i>sheng ma</i>)	•		•	•	•
	Citri Reticulatae Pericarpium (陈皮/ <i>chen pi</i>)	•	•	•	•	•
	Bupleuri Radix (柴胡/ <i>chai hu</i>)	•	•	•	•	•

	ingredience navíc	104	105	106	107	108
	jiná úprava bylin	109				
	chybějící informace o úpravě bylin			●	●	●
Forma	forma <i>wan ji</i>	●		●		
	forma <i>pian ji</i>		●			●
	forma <i>jiu ji</i>				●	
	chyba v kategorizaci formy		<i>wan ji</i>		<i>tang</i>	<i>tang</i>
Jazyková stránka	název v pinyin: <i>Buzhong Yiqi Wan</i>	●	●	●	●	●
	název ve znacích: 补中益气丸 ¹¹⁰	补中益气丸		补中益气丸		补中益气汤
	chyba v názvu					●
	název česky/anglicky: <i>Buzhong Yiqi Pills</i>	111	112	113	114	115

Ingredience

Až na *Sinecuru* vynechávající *dang shen* a *TCM Herbs* vynechávající ploštičník (升麻 /*sheng ma*/*Cimicifuga heracleifolia*) jsou předpisy shodné s *Čínským lékopisem*. Avšak každý produkt jednotlivých značek obsahuje dvě až čtyři ingredience navíc. Kromě toho *TCM Bohemia* uvádí jinou úpravu některých bylin, než je uvedeno v *lékopise*. Informace o úpravě bylin neposkytují značky *Medboom*, *Yao Medica* a *Sinecura*.

¹⁰⁴ *sheng jiang, da zao*

¹⁰⁵ *sheng jiang*, (薏苡仁/*yi yi ren*/ *Coix lacryma-jobi*), (藿香/*huo xiang*/*Agastache rugosa*), (砂仁/*sha ren* /*Amomum villosum*)

¹⁰⁶ *sheng jiang, da zao*

¹⁰⁷ *sheng jiang, da zao*

¹⁰⁸ *ren shen, sheng jiang, da zao*

¹⁰⁹ *sheng gan cao, zhi sheng ma*

¹¹⁰ *Kuličky doplňující střed a qi*

¹¹¹ *Tygrí pramen*

¹¹² *Tygrí pramen*

¹¹³ *Middle Form*

¹¹⁴ *Probuzení energie*

¹¹⁵ *Ginseng & Astragalus Combination*

Forma

Stejně jako u předešlých předpisů nacházíme i zde chybovost u produktů tří značek. TCM Herbs prodává tablety *pian*, které prezentuje pod předpisem pro *wan*. Yao Medica produkuje tinkturu, která je označována předpisem pro odvar *tang*. Nakonec Sinecura představuje svůj produkt jako *tang*, ale jedná se o tablety *pian*.

Jazyková stránka

Všechny předpisy mají svůj název v *pinyin*u. Znaky uvádí pouze TCM Bohemia, Medboom a Sinecura. Sinecura znovu uvádí v názvu směsi formu *tang*, která nekoresponduje s reálnou podobou prodávané formy. Názvy směsí mají rovněž českou nebo anglickou verzi. Volný překlad názvu tohoto předpisu by mohl znít jako „*Kuličky doplňující střed a qi*“, čemuž se nejvíce přibližuje pojmenování společnosti Medboom.

4.3 Shrnutí praktické části

Analýza byla místy hodně složitá, jelikož srovnání probíhalo na více vzájemně prolínajících se úrovních, a tak mohou výsledky působit nejednoznačně. Níže uvedené závěry je nutné brát s určitou rezervou, jelikož pro srovnání byl vybrán velmi úzký vzorek předpisů. Zároveň si musíme uvědomit, že čínské bylinné směsi jsou výsledkem tisíce let empirie a praxe, která vyžadovala různé modifikace za účelem vytvoření co nejvyváženějších směsí. Tento princip se využívá dodnes v rámci modifikace předpisů na míru obtíží konkrétního pacienta. Proto modifikace receptů jako taková není úplně nežádoucí, či neakceptovatelná. Nicméně na druhou stranu se domnívám, že pokud jsou některé divoce modifikované produkty volně dostupné laické veřejnosti bez určitého odborného předpisu a dohledu, mohou rovněž uškodit. Nakonec je předem nutné zmínit, že výrobce TCM Herbs své produkty explicitně označuje jako modifikované.

Výzkum v mnoha případech naplnil očekávání autora, avšak přinesl rovněž zajímavá a překvapující zjištění. Jeho cílem bylo potvrdit, či vyvrátit výše stanovené hypotézy týkající se populárních značek čínských bylinných směsí volně dostupných na internetu.

H₁: Některé značky dodržují normativní recepturu a jiné zase vyrábí různé modifikace, které se od originálního složení více či méně vzdalují.

Dle zjištění na základě analýzy výše uvedených směsí můžeme usoudit, že se výrobci většinou odchylují od normativní formy *Čínského lékopisu*. Obecně největší odchylku, co se týče použitých ingrediencí, zaznamenáváme u značky Sinecura, a na druhou stranu nejpresnější je společnost Medboom. V rámci úpravy bylin a jejich značení se jako nejdůslednější prokázala TCM Bohemia a TCM Herbs. To je ovšem diskutabilní, jelikož obě společnosti ve svých produktech často užívají jiné úpravy bylin, než uvádí norma. Společnosti Medboom, Yao Medica a Sinecura neuvádí informace o úpravě bylin takřka vůbec. Tyto skutečnosti H₁ potvrzují.

Rovněž *Čínský lékopis* není úplně jednoznačný a uvádí v návaznosti na různé formy rozdílné ingredience. Například předpis pro *Gui Zhi Fu Ling Wan* obsahuje *chi shao*, ale recepty pro *Gui Zhi Fu Ling Jiao Nang* a *Gui Zhi Fu Ling Pian* uvádějí *bai shao*.¹¹⁶ Takto si lze vysvětlit, proč zřejmě TCM Herbs a Yao Medica do svých produktů přidali jako

¹¹⁶ Valíček (2014, s. 90) odlišuje tyto dvě suroviny následovně: „Zatímco červené kořeny se získávají bezprostředně po sklizni omytím, oloupáním a následným sušením na slunci, bílé se využívají po uvaření a vysušení.“

ingredienci navíc *bai shao*. Obdobná situace se objevila u receptu pro *Bu Zhong Yi Qi Wan*, kdy všechny značky přidaly navíc do svého produktu jujubu *da zao* a zázvor *sheng jiang*. Po detailnějším prozkoumání jsem zjistila, že ačkoliv recept v *Čínském lékopise* tyto dvě ingredience neuvádí, v popisu procesu výroby zmiňuje užití jejich odvaru jako pojiva.

H₂: Záleží na konkrétní značce a výrobci. Někteří respektují předpis pro určitou formu a jiní ne.

H₂ byla rovněž potvrzena. TCM Bohemia spolu se společnostmi Medboom předpis pro formu dodržují, avšak zbylé tři značky, jmenovitě TCM Herbs, Yao Medica a Sinecura, v této oblasti chybují.

Čínský lékopis zpravidla uvádí předpisy specificky pro danou formu zpracování – *wan ji*, *nong suo wan*, *pian ji*, *tang ji*, *jiao nang*¹¹⁷, *ke li ji*¹¹⁸, *san ji* a další. Tyto předpisy se složením vzájemně moc neodlišují, až na některé případy podobné tomu s *Gui Zhi Fu Ling Wanem*, který jsme si uvedli o hypotézu výše. Hlavním rozdílem je gramáž surovin, která se odvíjí právě od postupu, kterým je směs zpracována na určitou formu. Ze své pozice nedovedu posoudit, zda je tato záměna reálným problémem, či nikoliv. Nicméně se domnívám, že předpisy pro specifickou formu mají v *lékopise* své opodstatnění, a tak by měly být ideálně dodržovány.

H₃: Názvy čínských směsí by měly vycházet z čínských znaků. Avšak se domnívám, že tomu tak v některých případech není.

Tato hypotéza se nakonec ukázala jako nejzajímavější. Všechny značky u svých produktů uvádí kromě názvu v *pinyinu* také název český nebo anglický. Avšak vzhledem k tomu, že název ve znacích uvádí pouze tři společnosti, a to TCM Bohemia, Medboom a Sinecura, tak se můžeme jen domnívat, jakým způsobem vytvořila název svých produktů společnost TCM Herbs a Yao Medica. Jak je uvedeno již v rámci hypotézy, předpokládá se, že překlady vycházejí právě z čínských znaků. Zatímco anglické názvy jsou spíše účelové, uvádějí hlavní bylinu receptu a označení „*form*“ „*combination*“ či „*formula*“, české názvy působí spíše poeticky až mysticky.

¹¹⁷ 胶囊 (*jiao nang*) jsou v překladu želatinové kapsle

¹¹⁸ WHO (2022, s. 384) formu (颗粒剂) *ke li ji* definuje jako: „*granulovaný preparát vyroben z bylinného extraktu a vehikula nebo jemného medicínálního prášku*“. Přeloženo z angličtiny: „*Granulated preparations made by herbal extracts and an excipient or fine medicinal powder.*“

Společnost Sinecura využívá pro názvy zejména jména hlavních bylin obsažených ve směsích. Medboom a Yao Medica názvy svých produktů orientují na význam podle účinku. Kromě toho Medboom rovněž využívá doslovného překladu některých čínských znaků. Například název *Middle Form* vychází z pojmenování předpisu *Bu Zhong Yi Qi Tang*. *Middle* je překladem znaku 中 (*zhong*), což znamená střed. Zároveň se jedná o odkaz na funkci této směsi – doplňovat střed.

Překlady TCM Bohemie jsou spíše metaforické v návaznosti na účinek předpisů. Výjimku tvoří název Volnost svobodného poutníka, který by mohl být považován za velmi volný překlad z originálu, kdy 逍遥 (*xiao yao*) znamená nespoutaný. Nicméně dovoluji si tvrdit, že těmto metaforickým názvům dovede zpravidla porozumět pouze osoba s dobrým povědomím o čínské medicíně. Například směs *Hvizd stříbrné píšťalky*, 百合固金丸 svým účinkem působí na plíce, a tak název může odkazovat na sílu plic a dechu potřebnou ke hře na píšťalu. Vycházíme-li přímo z čínských znaků, tak spojení *gu jin* (固金) v překladu znamená „zpevnit kov“. To odkazuje na systém pěti prvků *wu xing*, kdy kov koresponduje s plícemi. Můžeme proto předpokládat, že má daná směs účinek posilovat orgán plic. Dalším příkladem může být *Tygrí pramen*. Směs působí na *qi*, kterou tonizuje, reguluje a zvedá vzhůru, což napomáhá proti únavě, při nízkém krevním tlaku, závratích či poklesu orgánů. Využívá se rovněž k podpoře sexuality a plodnosti. Zde spatřuji paralelu s tygrem, který je v Číně tradičně chápán jako symbol síly. Rovněž byl využíván v rámci čínské medicíny jako afrodiziakum.

Nakonec originální české názvy TCM Herbs dle mého názoru nespádají ani do jedné z kategorií. Nepozoruji zde žádnou metaforu odkazující na účinek směsi, ani návaznost na zápis v čínských znacích. Některé produkty navíc pojmenovává stejně jako TCM Bohemia, což nepůsobí příliš originálně.

Obecně se domnívám, že tyto české názvy mohly vzniknout na základě předsudků a stereotypního pojetí čínské kultury. Je otázka, proč výrobci pro své produkty nezvolili víceúčelové názvy, tak jako tomu bylo u anglických pojmenování. Z eurocentrického úhlu pohledu je Čína (potažmo celá Asie) vnímána jako exotická destinace, a tak můžeme snadno nabýt dojmu, že je třeba jí takto prezentovat. Obdobné mystické názvy můžeme zaznamenat také v místních čínských bistrech a restauracích. Můžeme spekulovat o tom, zda výrobci chtějí naplnit předsudky a očekávání zákazníků nebo věří, že exotické názvy udělají jejich značku více zajímavou a prodejnou. Tak či onak můžeme toto podtéma uzavřít tím, že se H₃ částečně potvrdila.

H₄: Čínský lékopis je kvalitním zdrojem informací.

Během shromažďování dat k této analýze jsem narazila na několik chyb v *Čínském lékopise* (2015). Zaprvé se jedná o latinské farmaceutické názvy. Pro referenci byla vybrána kniha Benského (2004) *Chinese Herbal Medicine: Materia Medica*, se kterou byly latinské názvy porovnány. Dan Bensky je uznávaným autorem v oblasti čínské fytoterapie na západě, a tak předpokládám, že jsou jeho knihy náležitě odborné. Problém se vyskytl například u zápisu suroviny *Platycodon Radix*, která by měla být správně zapsána jako *Platycodi Radix*. Další nesrovnalost nastala u označení využívané části rostliny. Konkrétně u suroviny *gan cao*, ze které se získává pouze kořen, nikoliv kořen a oddenek.

Tyto deviate mohou pramenit ze skutečnosti, že Číňané nejsou historicky příliš dobře obeznámeni s latinským jazykem, tak jako například Evropané. Tato úvaha byla již detailněji rozebrána v teoretické části, konkrétně v kapitole 2.2 Specifika žánru *Bencao* a historický kontext. Nicméně *Čínský lékopis* (2020) se v tomto ohledu zdá být v pořádku, jelikož latinské názvy neobsahuje. Z tohoto důvodu bych čínskou verzi lékopisu označila spíše za relevantní a spolehlivější, než její anglický protějšek. H₄ se tímto potvrdila pouze částečně.

Závěr

Cílem této práce bylo představení teoretických a filozofických základů čínské medicíny, stručné historie *Bencao*, vybraných děl pojednávajících o čínských bylinných směsích a základních principů čínské fytoterapie. Dále v návaznosti zodpovězení výzkumných otázek, které jsou blíže rozepsány v rámci podkapitoly 4.1. Cíl výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy. Komparativní analýza byla provedena ve třech úrovních, které korespondují s prvními třemi výzkumnými otázkami.

Závěrem první úrovně týkající se ingrediencí je, že výrobci většinou normativní předpisy *Čínského lékopisu* nerespektují. Jako nejpřesnější se ukázaly produkty firmy Medboom. Nicméně také samotný lékopis občas uvádí lehce odlišné recepty pro různé formy zpracování, čímž se dostáváme k další zkoumané úrovni – forma a předpis pro formu zpracování. Společnosti TCM Bohemia a Medboom tento předpis pro formu zpracování u svých produktů dodržují, zatím co TCM Herbs, Yao Medica a Sinecura nejsou v tomto ohledu až tak důslední. Tento parametr je obtížné blíže posoudit, avšak se

domnívám, že má v *Čínském lékopise* zřejmě své opodstatnění, a tak by měl být dodržován.

Jako nejzajímavější se ukázala úroveň zkoumající jazykovou stránku produktů. Všechny společnosti u svých výrobků uvádí jak název v *pinyin*u, tak v češtině, či angličtině. Čínské znaky zmiňují pouze značky TCM Bohemia, Medboom a Sinecura. Specificky anglické názvy využívají společnosti Sinecura a Medboom. Sinecura vychází při jejich tvorbě zejména z hlavních surovin určitého produktu např. *Persica & Carthamus Combination*. Medboom k názvům přistupuje skrze doslovný překlad některých čínských znaků originálního názvu např. z *Bu Zhong Yi Qi Wan – Middle form*.

Názvy v češtině uvádí TCM Bohemia, TCM Herbs a Yao Medica. Mají podstatně mystičtější a poetičtější ráz, než ty anglické. Yao Medica vytvořila názvy svých produktů na základě jejich účinků např. *Rozbití blokad* či *Otevření dveří*. TCM Bohemia uplatňuje zejména metaforu, kterou dovede rozklíčovat spíše znalý terapeut. Příkladem může být směs s názvem *Hvizd stříbrné píšťalky*. Nakonec názvy produktů TCM Herbs nelze zařadit ani do jedné z kategorií. Nebyla nalezena žádná metafora, hlubší význam, či návaznost na čínské znaky. Obecně vzato se však originálním názvům nejvíce přibližuje společnost Medboom a Sinecura.

Poslední, tedy čtvrtá výzkumná otázka spočívala ve zhodnocení kvality samotného *Čínského lékopisu*. Během shromažďování dat pro analýzu bylo nalezeno několik chyb v jeho anglické verzi, které se týkaly zejména zápisu latinské binominální nomenklatury a označení využívané části rostliny. Naopak čínská verze lékopisu latinské názvy neobsahuje, a tak se v tomto ohledu chyby v zápise surovin nevyskytují. Z tohoto důvodu nelze obě verze, co se týče kvality, stavět na stejnou úroveň. Závěrem se *Čínský lékopis* (2020) prokázal být spolehlivější, než *Čínský lékopis* (2015).

Z celkového počtu čtyř hypotéz byly dvě potvrzeny a dvě potvrzeny pouze částečně. Produkty značky Medboom vyšly celkově ve vztahu k normativnímu předpisu, i přes určité nedokonalosti, jako nejpřesnější.

Resumé

The primary objective of this study titled the Fundamentals of Chinese Phytotherapy – Comparative Analysis of Chinese Herbal Formulas is to discuss and explore the theoretical and philosophical approaches and frameworks used in Chinese medicine, *Bencao*, selected works focused on the herbal formulas, and Chinese Materia Medica. Additionally, the study compares Chinese herbal formulas and their prescriptions from the *Chinese pharmacopoeia* with their counterparts found on the manufacturers' websites to determine how they differ.

In this research, qualitative research methods are primarily utilized, using primary and secondary sources available in public libraries and on the internet, such as the *Chinese pharmacopoeia* (2015) (English version), *Chinese pharmacopoeia* (2020) (Chinese version), the official websites of the manufacturers of these herbal products, and more. This study analyses and compares the authenticity, differences, and similarities between the descriptions of herbal mixtures found in the normative sources and those available on online platforms. This study concludes that the herbal products produced by selected manufacturers are not nearly identical to the normative prescriptions, with the most authentic herbal mixtures being produced by the company Medboom. Moreover, this study identifies that the English version of normative sources contain recurring spelling mistakes in the Latin names of herbs.

Keywords: Chinese Medicine, Materia Medica, *Bencao*, China, Chinese herbal formulas

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knihy

ANDO, Vladimír. *Klasická čínská medicína I: Základy teorie*. 7. české vydání. Hradec Králové: Svítání, 2009. ISBN 978-80-86601-10-6.

ANDO, Vladimír. *Klasická čínská medicína II: Základy teorie*. 4. české vydání. Hradec Králové: Svítání, 2009. ISBN 78-80-86601-28-1.

BENSKY, Dan, Andrew ELLIS a Randall BAROLET. *Chinese Herbal Medicine: Formulas & Strategies*. 2nd edition. Eastland Press, 2015. ISBN 978-0939616831.

BENSKY, Dan, Steve CLAVEY a Erich STÖGER. *Chinese Herbal Medicine: Materia Medica*. 3rd Edition. Seattle, USA: Eastland Press, 2004. ISBN 0-939616-4-24.

DENG, Zhongjia, Greg ZIMMERMAN a Qiaobo YE. *Chinese Medicinal Formulas: (International Standard Library of Chinese Medicine)*. People's Medical Publishing House, 2014. ISBN 978-7-117-19373-3.

Guojia yaodian weiyuanhui bian 国家药典委员会编. *Zhonghua renmin gongheguo yaodian 中华人民共和国药典：一部*. 北京：Zhongguo yiyao keji chubanshe 中国医药科技出版社, 2020. ISBN 978-7-5214-1574-2.

HU, Dongpei. *Traditional Chinese Medicine: Theory and Principles*. DE Gruyter, 2017. ISBN 9783110579925.

CHANG, Zhang-fu, De-xian JIA a James BARE. *Chinese Materia Medica*. Publisher: People's Medical Publishing House, 2014. ISBN 978-7-117-19647-5.

CHEN, John K. a Tina T. CHEN. *Chinese herbal formulas and applications: pharmacological effects & clinical research*. City of Industry, Calif.: Art of Medicine Press, 2009. ISBN 978-0974063577.

CHINESE PHARMACOPOEIA COMMISSION, ZHAO, Yanyi, Jin MA, Yumeng GAO, Chenggui SONG, Jiabao MA, Jielei ZHANG a Zhao WANG, ed. *Pharmacopoeia of the People's Republic of China: Volume I*. 10th Edition. Beijing: China Medical Science Press, 2015. ISBN 978-7-5067-8929-5.

NEEDHAM, Joseph a Lu GWEI-DJEN. *Science and Civilisation in China: Volume VI. Biology and Biological Technology. Part 1: Botany.* Cambridge: Cambridge University Press, 1986. ISBN 0521087317.

VALÍČEK, Pavel. *Léčivé rostliny Číny a Vietnamu.* Benešov: Start, 2014. ISBN 978-80-86231-48-8.

WHO. *WHO international standard terminologies on traditional Chinese medicine.* Ženeva: World Health Organization, 2022. ISBN 9789240042322.

WU, Hong-zhou, Zhao-qin FANG a Pan-ji CHENG. *World Century Compendium to TCM: Fundamentals of Traditional Chinese Medicine.* World Century Publishing Corporation, 2013. ISBN 978-1-938134-28-9.

WU, Jing-Nuan. *An Illustrated Chinese Materia Medica.* Oxford University Press, 2002. ISBN 978-0195140170.

XI, Shengyan a Yuewen GONG. (Medical College of the Xiamen University Xiamen China). *Essentials of Chinese Materia Medica and Medical Formulas: New Century Traditional Chinese Medicine.* Elsevier (Academic Press), 2017. ISBN 9780128127230.

XU, Jing. *Handbook of Basic Words and Phrases in Traditional Chinese Medicine.* Beijing: Beijing Language and Culture University Press, 2014. ISBN 978-7-5619-3318-3.

YA, Tu a Shelley OCHS, FANG, Ting-yu, ed. *History and Philosophy of Chinese Medicine.* Beijing: People's Medical Publishing House, 2014. ISBN 978-7117197847.

YANG, Deyong 杨德勇. Yin shan Zheng yao quan jian 饮膳正要全鉴. Beijing Book Co. Inc., 2020. ISBN 978-7-5180-7178-4.

YANIV, Zohara a Uriel BACHRACH. *Handbook of Medicinal Plants.* New York: CRC Press, 2008. ISBN 9781560229957.

YAO, Damu a Jingbao ZHANG. *A coloured Atlas of the chinese Materia Medica specified in Pharmacopoeia of the People's Republic of China.* Guangdong Science & Technology Press, 1995. ISBN 978-7535915412.

ZHANG, Jiankun a Junfeng SHI. *Interconnections Between Eastern and Western Cultures: A Collection of Enlightening Lectures.* Everbright Press, 2018. ISBN 975-988-19987-8-1.

Články

FUNG, Foon Yin a Yeh Ching LINN. Developing Traditional Chinese Medicine in the Era of Evidence-Based Medicine: Current Evidences and Challenges. *Evid Based Complement Alternat Med* [online]. Hindawi Publishing Corporation, 2015 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: doi:10.1155/2015/425037

GU, Shuo a Jianfeng PEI. Innovating Chinese Herbal Medicine: From Traditional Health Practice to Scientific Drug Discovery. *Front. Pharmacol.* [online]. 2017 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: doi:10.3389/fphar.2017.00381

CHEN, Yuan. Legitimation Discourse and the Theory of the Five Elements in Imperial China. *Journal of Song-Yuan Studies* [online]. The Society for Song, Yuan, and Conquest Dynasty Studies, 2014, (Volume 44) [cit. 2022-02-15]. Dostupné z: doi:10.1353/sys.2014.0000

CHEUNG, Hubert, Hunter DOUGHTY, Amy HINSLEY, et al. Understanding Traditional Chinese Medicine to strengthen conservation outcomes. *People Nat* [online]. 2021; 3: 115– 128. [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/pan3.10166>

LI, Min a Yongxuan LIANG. Li Shizhen and The Grand Compendium of Materia Medica. *Journal of Traditional Chinese Medical Sciences* 2. [online]. 2016 [cit. 2022-03-06]. Dostupné z: 10.1016/j.jtcms.2016.01.015.

LIANG, Zhitao a Zhongzhen ZHAO. The Original Source of Modern Research on Chinese Medicinal Materials: Bencao Texts. *HSOA Journal of Alternative, Complementary & Integrative Medicine* [online]. 2017 [cit. 2021-11-26]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.24966/ACIM-7562/100045>

STILL, J. Use of animal products in traditional Chinese medicine: Environmental impact and health hazards. *Complementary therapies in medicine* [online]. 2003, 11. 118-22. [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: 10.1016/S0965-2299(03)00055-4.

WEIZENBAUM, Sharon. *Shang Han vs Wen Bing? What is Shang Han Lun Theory?*. White Pine Institute [online]. 2020 [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: <https://whitepineinstitute.org/shang-han-vs-wen-bing-what-is-shang-han-lun-theory/>

ZHOU, Yuyong, Kerry GILMORE a Santseharay RAMIREZ. In vitro efficacy of artemisinin-based treatments against SARS-CoV-2. *Scientific Reports* 11 [online]. 2021, (14571) [cit. 2021-11-26]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1038/s41598-021-93361-y>

ZHAO, Zhongzhen, Ping GUO a Eric BRAND. A concise classification of bencao (materia medica). *Chinese Medicine* 13 [online]. 2018, (18) [cit. 2021-11-26]. Dostupné z: doi:<https://doi.org/10.1186/s13020-018-0176-y>

Přílohy

Příloha č. 1 REJSTRÍK ČÍNSKÝCH POJMŮ

B

bai he 百合 (*Lilium brownii*), 54
 bai shao 白芍 (*Paeonia lactiflora*), 19,
 25, 48, 49, 50, 54, 60
 bai zhu 白术 (*Atractylodes macrocephala*), 50, 56
 ban xia 半夏 (*Pinellia ternata*), 52, 53
 bei ji qian jin yao fang 备急千金要方,
 31
 bei 北, 15
 bei 焙, 39
 ben cao gang mu 本草纲目, 6, 8, 26, 30
 ben cao jing ji zhu 本草经集注, 6, 23,
 24
 Bencao 本草, 4, 6, 7, 9, 10, 21, 22, 25,
 28, 29, 30, 33, 34, 43, 62, 64
 bian zheng 辨证, 12, 13
 biao 表, 12
 bie lu 别录, 24, 25
 bing ji xue shuo 病机学说, 13
 bing yi xue shuo 病因学说, 13
 bo he 薄荷 (*Mentha haplocalyx*), 36, 50

C

cang 藏, 15

cao hao 草蒿 (*Artemisia annua*), 23, 24,
 26, 27
 cao mu xia pin 草木下品, 24

D

da zao 大枣 (*Ziziphus jujuba*), 18, 52,
 56, 60
 dan shen 丹参 (*Salvia miltiorrhiza*), 48
 dan wei 淡味, 37
 dan xi xin fa 丹溪心法, 33
 dang gui 当归 (*Angelica sinensis*), 19,
 46, 48, 50, 54, 56
 dang shen 党参 (*Codonopsis pilosula*),
 52, 53, 56, 57
 di huang 地黄 (*Rehmannia glutinosa*),
 19, 24, 38, 46, 54
 dong chong xia cao 冬虫夏草
 (*Ophiocordyceps sinensis*), 20
 dong 冬, 15
 duan 煅, 39

E

er ya 尔雅, 24, 25, 27
 er 耳, 17

F

fang kui 方溃, 23

feng 风, 37
fu ling 茯苓 (*Poria cocos*), 37, 48, 50
fu ren da quan liang fang 妇人大全良方, 32
fu 腑, 13, 16

G

gan cao 甘草 (*Glycyrrhiza uralensis*), 26, 36, 37, 42, 46, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 62
gan wei 甘味, 36
gao ben 藁本 (*Ligusticum sinense*), 48
ge gen 葛根 (*Pueraria lobata*), 19
Ge Hong 葛洪, 12, 31
gou ji zi 枸纪子 (*Lycium chinense*), 20, 36
gu jin 固金, 61
gu 骨, 17, 23, 24, 25, 26
gui jing 归经, 37
gui zhi fu ling wan 桂枝茯苓丸, 49, 59, 60
gui zhi 桂枝 (*Cinnamomum cassia*), 42, 48

H

hai zao 海藻 (*Sargassum*), 36
han 寒, 15, 23, 24, 25, 37
han 汉, 21, 22, 31
he shou wu 何首乌 (*Polygonum multiflorum*), 20
hei 黑, 15, 24, 26
hong hua 红花 (*Carthamus tinctorius*), 14, 46, 48
hong 烘, 39
hu wan 糊丸, 40
hu ye 槲叶 (*Quercus dentata*), 24, 25
huai niu xi 淮牛膝/怀牛膝 (*Achyranthes bidentata*), 46, 47
huang di nei jing 黄帝内经, 31
Huang Di 皇帝, 14, 22

huang qi 黄芪 (*Astragalus membranaceus*), 56
huang qin 黄芩 (*Scutellaria baicalensis*), 35, 52
hun 魂, 15, 17
huo xiang 藿香 (*Agastache rugosa*), 56
huo 火, 15, 17, 26, 37

Ch

chai hu 柴胡 (*Bupleurum chinense*), 46, 50, 51, 52, 56
chao 炒, 26, 39, 46, 50, 56
chen pi 陈皮 (*Citrus reticulata*), 56
chen 臣, 25, 41
chi shao 赤芍 (*Paeonia lactiflora*), 46, 48
chuan bei mu 川贝母 (*Fritillaria cirrhosa*), 54, 55
chuan niu xi 川牛膝 (*Cyathula officinalis*), 46, 47
chuan xiong 川芎 (*Ligusticum striatum*), 36, 46, 48

J

jie geng 桔梗 (*Platycodon grandiflorus*), 46, 54
jin gui yao lue 金匱要略, 8, 48
jin chuang 金创, 25
jin ye 津液, 13, 19, 20
jin 津, 12, 19
jin 金, 15, 24, 25, 26, 61
jing luo xue shuo 经络学说, 13
jing luo 经络, 12, 13, 14, 40
jing 精, 12, 20
jiu ji 酒剂, 40, 43, 45, 46, 48, 50, 52, 55, 57
jun 君, 41

K

Kang Xi 康熙, 29

kong 恐, 17, 27

ku wei 苦味, 35

ku 苦, 23, 24, 25, 35

kui ning 奎宁 (*Cinchona ledgeriana*),
29

kun bu 昆布 (*Thallus ecklonia*), 37

L

Li Shizhen 李时珍, 26, 29

lian xu 连须 (*Nelumbo nucifera*), 35

M

ma huang tang 麻黄汤, 42

ma huang 麻黄 (*Ephedra sinica*), 42

mai men dong 麦门冬 (*Ophiopogon japonicus*), 19, 54

mai 脉, 18

mang xiao 芒硝 (*Natrii sulfas*), 37

mi wan 蜜丸, 40

ming 明, 23, 24, 25, 26

mu dan pi 牡丹皮 (*Paeonia suffruticosa*), 48

mu 木, 15, 24, 28

N

nan bei chao 南北朝, 23

nei 内, 12, 25, 28

nong suo wan 浓缩丸, 40

P

pang guang 膀胱, 17

pao zhi 炮炙, 38

pao 炮, 39

pi wei lun 脾胃论, 8, 33, 56

pian ji 片剂, 40, 43, 45, 46, 48, 50, 52,
55, 57, 60

po 魄, 17

pu huang 蒲黄 (*Typha angustifolia*), 48

pu ji fang 普济方, 33

Q

Qi Bo 岐伯, 14, 41

qi xu 气虚, 35, 36

qi xue jin ye xue shuo 气血津液学说,
13

qi 气, 12, 18, 25, 27, 34, 35

qian jin yin fang 千金翼方, 31

qin 秦, 17, 31

qing hao 青蒿 (*Artemisia annua*), 12,
21, 23, 24, 25, 26, 27

qing 清, 29, 33

R

re 热, 23, 24, 25, 37

ren shen 人参 (*Panax ginseng*), 18, 36,
53

ru men shi qin 儒门事亲, 32

S

sha ren 砂仁 (*Amomum villosum*), 56

shang han ming li lun 伤寒明理论, 32

shang han za bing lun 伤寒杂病论, 31

shang juan 上卷, 22

shen nong ben cao jing 神农本草经, 6,
22, 23, 24, 25, 29, 31

Shen Nong 神农, 22

shen 肾, 17

sheng di huang 生地黄 (*Rehmannia glutinosa*), 55

sheng ji zong lu 圣济总录, 32

sheng jiang 生姜 (*Zingiber officinale*),
38, 51, 52, 56, 60

sheng ma 升麻 (*Cimicifuga heracleifolia*), 56, 57

shi 使, 26, 41, 42

shi 实, 14

shi 湿, 37

shu di huang 熟地黄 (*Rehmannia glutinosa*), 36, 54

shu 暑, 37

shu 熟, 26, 39, 55
shui wan 水丸, 40
shui 水, 12, 15
si qi 四气, 34
song 宋, 25, 32, 33
su wen 素问, 14, 41
suan wei 酸味, 35

T

tai ji 太极, 18
tai ping hui min he ji ju fang 太平惠民
和剂局方, 8, 32, 50
tai ping sheng hui fang 太平圣惠方, 32
Tang Shenwei 唐慎微, 25
tang 唐, 24, 31
Tao Hongjing 陶弘景, 23
tao ren 桃仁 (*Prunus persica*), 14, 46,
48
tian men dong 天门冬 (*Asparagus
cochinchinensis*), 19
tian ming 天命, 17
Tu Youyou 屠呦呦, 12
tu 土, 15
tuo 唾, 17

W

wai tai mi yao 外台秘要, 32
wan ji 丸剂, 39, 43, 45, 46, 48, 50, 52,
53, 55, 57, 60
wan 丸, 39, 47, 49, 51, 53, 55, 57
wang 王, 23
wei 煨, 39
wu bu 五步, 18
wu fang 五方, 15
wu guan 五官, 17
wu hua 五化, 15
wu ji 五季, 15
wu qi 五气, 15
wu se 五色, 15

wu shen 五神, 17
wu sheng 五声, 15
wu shi er bing fang 五十二病方, 31
wu ti 五体, 16
wu wei zi 五味子 (*Schisandra
chinensis*), 35
wu wei 五味, 15, 34
wu xing yin yue 五行音乐, 15
wu xing 五刑, 18
wu xing 五行, 6, 13, 14, 20, 61
wu ye 五液, 17
wu zhi 五志, 17
wu 五, 14, 24, 25, 26

X

xia juan 下卷, 22
xian wei 咸味, 36
xian 咸, 15
xian 涎, 17
xiang fu 香附 (*Cyperus rotundus*), 36,
48
xiang 相须, 30
xiao er yao zheng zhi jue 小儿药证直
诀, 32
xiao yao wan 逍遥丸, 8, 50, 51
xie qi 邪气, 26, 28, 37
xin wei 辛味, 36
xin xiu ben cao 新修本草, 6, 24
xing ren 杏仁 (*Prunus armeniaca*), 38,
42
xing 行, 14
xu 虚, 14
xuan ming lun fang 宣明论方, 32
xuan shen 玄参 (*Scrophularia
ningpoensis*), 54, 55
xue fu zhu yu wan 血府逐瘀丸, 8, 46,
47
xue xu 血虚, 35
xue 血, 12, 18, 24, 25, 26, 28

Y

ye 液, 19
yi lin gai cuo 医林改错, 8, 46
yi yi ren 薏苡仁 (*Coix lacryma-jobi*),
56
yi zhen yi de 疫疹一得, 33
yi 意, 17
yin xu 阴虚, 36
yin yang wu xing xue shuo 阴阳五行学
说, 13
yin yang 阴阳, 6, 13, 32
yu bai fu 禹白附 (*Typhonium*
giganteum), 52, 53
yu fang 预防, 13
yu 羽, 15

Z

zang fu 脏腑, 6, 13, 16, 20, 29, 30, 35
zang xiang xue shuo 脏象学说, 13
zang 脏, 13, 16
zao 燥, 37

zhe bei mu 浙贝母 (*Fritillaria*
thunbergii), 54, 55
zheng lei ben cao 证类本草, 6, 25, 26
zheng 蒸, 26, 39
zhi ke 枳壳 (*Citrus aurantium*), 46
zhi zi 栀子 (*Gardenia jasminoides*), 35
zhi 志, 17
zhi 炙, 26, 27, 39, 42, 46, 48, 50, 52, 54,
56
zhong guo ben cao quan shu 中国本草
全书, 21
zhong juan 中卷, 22, 23
zhou hou bei ji fang 肘后备急方, 12,
31
zhou 周, 10, 17
zhu ling 猪苓 (*Polyporus umbellatus*),
37
zi run 滋润, 19
Zou Yan 邹衍, 17
zuo 佐, 41, 42